

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav germánských studií

Diplomová práce

Jana Kijonková

Taboewoorden en diftongering in het Nederlands

Taboo Words and Diphthongs in Dutch

Praha 2010

vedoucí práce: Prof. dr. hab. Jan Pekelder

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu Prof. dr. hab. Janu Pekelderovi za cenné rady a čas strávený při konzultacích. Poděkování patří také mé rodině a přátelům za poskytnuté zázemí a psychickou podporu.

DANKWOORD

Ik wil vooral mijn begeleider, Prof. dr. hab. Jan Pekelder, bedanken voor alle hulp en goede adviezen bij het schrijven van deze scriptie. Verder wil ik mijn ouders en vrienden bedanken voor hun alledaagse steun.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Ik verklaar dat ik deze scriptie zelf heb geschreven en dat ik naar alle bronnen die ik gebruikt heb in de bronvermelding heb verwezen.

V Praze dne.....

.....

Podpis

Anotace

Tato diplomová práce si klade za úkol ověřit hypotézu Camiela Hamanse, který tvrdí, že slova, která mají tabuizovaný význam, neprošla procesem diftongizace, to znamená, že u nich nedošlo k fonetické změně ze samohlásek /i/, /ü/ a /u/ na dvojhlasiky /ei/, /äü/ a /ɔu/, tak jako tomu bylo u slov jiných. Tabuizovaný význam těchto slov způsobil, že byla méně používána, a proto neměla možnost touto změnou projít. Proces těchto změn, které postupují ze slova na slovo, se nazývá lexikální difúze. Existuje možnost, že Hamansova hypotéza není pravdivá, a na základě analýzy námi sestaveného korpusu slov s tabuizovaným významem vyvodíme závěry, které nám pomohou jeho hypotézu potvrdit či vyvrátit.

Klíčová slova: slova tabu, (tabuizovaný) význam slova, foném, diftong, diftongizace,
Camiel Hamans

Abstract

This diploma thesis aims to verify the hypothesis of Camiel Hamans who claims that words with taboo meaning did not undergo the diphthongization process. This means that they avoided, unlike other words, the phonetic change from monophthongs /i/, /ü/ and /u/ to diphthongs /ei/, /äü/ and /ɔu/ respectively. These words became less frequent due to their taboo meaning, which caused their inability to undergo this phonetic change. The process of this change that spread gradually from one word to other words is called lexical diffusion. There is a possibility that Hamans' hypothesis can be refuted, and drawing on an analysis of a corpus of words with taboo meaning, we will come to conclusions that will help us support or refute it.

Keywords: taboo words, (taboo) meaning of the word, phoneme, diphthong, Camiel
Hamans

Inhoud

1. INLEIDING	8
1.1. Historisch–grammaticale context van de diftongering	9
1.2. Hypothese van Camiel Hamans	12
2. STAND VAN HET ONDERZOEK	13
2.1. Diftongering	13
2.1.1. Diftong tegenover monoftong	13
2.1.2. Diftongering van /i/, /ü/ en /u/ in de 16e en 17e eeuw.....	15
2.1.3. Uitzonderingen op de diftongering.....	20
2.1.4. Lexicale diffusie	21
2.2. Taboewoorden uit de doeken gedaan	23
2.2.1. Taboe	23
2.2.2. Taboewoorden	23
2.2.2.1. Scheldwoorden	24
2.2.2.2. Vloeken.....	27
2.2.2.3. Informele woorden.....	27
2.3. Werkdefinitie van een taboewoord.....	28
2.4. Onze hypothese	30
3. CORPUS	31
3.1. Presentatie van het corpus	31
3.1.1. Gebruikte primaire bronnen.....	31
3.1.2. Gebruikte secundaire bronnen	33
3.1.3. Criteria voor de samenstelling van het corpus.....	35
3.2. Beschrijving van het corpus	37
3.2.1. Het jaar van de oudste attestatie	37
3.2.2. Het gebied van de oudste attestatie.....	38
3.2.3. Spelling en fonologie.....	39

3.2.4. Morfologie	40
3.2.5. Semantische categorieën.....	40
3.2.5.1. Betekenis	41
3.2.5.2. Domein van taboe	42
4. ANALYSE VAN HET CORPUS	44
4.1. Onderdelen van de analyse	44
4.2. Betrouwbaarheid van de resultaten	45
4.3. Diftongeringanalyse	46
4.3.1. Woordaccent	52
4.4. Semantische analyse.....	52
4.4.1. Ontwikkeling van de taboebetekenis	53
4.4.2. Taboedomeinen	58
4.5. Analyse van de afkomst.....	68
4.5.1. De oudste attestatie van de woorden	68
4.5.2. Het gebied.....	71
4.6. Analyse van woordsoorten	73
4.7. Het aantal syllabes	75
5. CONCLUSIES	76
5.1. Samenvatting van het onderzoek.....	76
5.2. Suggesties voor verder onderzoek.....	80
6. RESUMÉ	81
7. SUMMARY	82
8. BRONVERMELDING	83
9. BIJLAGEN	86
9.1. Corpus taboewoorden	86
9.2. Glossarium van de gebruikte taboe- en informele woorden	96

Lijst van gebruikte afkortingen

<i>EWN</i>	Etymologisch woordenboek van het Nederlands
<i>GTB</i>	Geïntegreerde taalbank
<i>MNW</i>	Middelnederlandsch Woordenboek
<i>ONW</i>	Oudnederlands Woordenboek
<i>VMNW</i>	Vroegmiddelnederlands Woordenboek
<i>WNT</i>	Woordenboek der Nederlandsche Taal
<i>Mnl.</i>	Middelnederlands
<i>Nnl.</i>	Nieuwnederlands
<i>znw.</i>	zelfstandig naamwoord
<i>ww.</i>	werkwoord
<i>bnw.</i>	bijvoeglijk naamwoord
<i>bw.</i>	bijwoord
<i>tw.</i>	tussenwerpsel
<i>Lmb</i>	Limburg
<i>BrO</i>	Brabant-Oost
<i>BrW</i>	Brabant-West
<i>OVL</i>	Oost-Vlaanderen
<i>WVL</i>	West-Vlaanderen
<i>Vln</i>	Vlaanderen
<i>Nrijn</i>	Nederrijn
<i>Zland</i>	Zeeland
<i>Hol-O</i>	Holland-Oost

1. INLEIDING

Het is niet ongewoon dat er vandaag in vele opzichten taboes doorbroken worden. Laten we een paar voorbeelden noemen. Op de Vlaamse tv was een populaire satirische tv-show te zien die *In de gloria* heette en die alle aspecten van het mensenleven belachelijk maakte; in een andere satire, dit keer een Amerikaanse documentaire *Religulous*¹, worden verschillende vormen van religie bespot; sommige tijdschriften en kranten lokken de lezers met titels als ‘Bij het plassen in de storm moet alles af, zegt de mevrouw die het hondenspan stuurt’², om maar niet te spreken van seksuele taboes die in tal van films en boeken doorbroken worden³.

Als men ‘taboe’ zegt, kan iedereen zich er iets bij voorstellen. Wat dat is, hangt af van een aantal factoren, zoals culturele achtergrond, en zou een onderwerp van een ander, sociologisch onderzoek kunnen zijn. Hier gaat het ons vooral om ‘taboewoorden’, die we vanuit een linguïstisch oogpunt willen bestuderen.

Maar wat is diftongering en wat heeft deze term met taboewoorden te maken? Het eerste deel van de vraag kunnen we gemakkelijk beantwoorden. Het is niet onbekend dat het Nederlands enkele eeuwen geleden een belangrijke verandering van klinkers heeft ondergaan, namelijk de diftongering (of: een tweeklank worden), die een grote invloed op de taal heeft gehad.

Wat de diftongering met taboewoorden heeft te maken, is echter niet zo gemakkelijk om te beantwoorden. Bovendien is er niet zo veel onderzoek naar gedaan als naar de diftongering zelf. Er is echter een interessant artikel door Camiel Hamans, docent aan de universiteit in Leiden, geschreven dat we in het eerste deel van deze scriptie gaan bespreken en waarin een hypothese wordt opgesteld dat taboewoorden zich ten opzichte van de diftongering bijzonder gedragen. Daarbij speelt volgens Hamans het verschijnsel bekend als lexicale diffusie een belangrijke rol.

¹ L. David: *Religulous* (2008) – een portmanteau van *religion* (religie) en *ridiculous* (belachelijk).

² M. Havlíková: *Při čurání ve vichřici musí všechno dolů, říká šéfka psího spřežení.* (<http://ona.idnes.cz.>)

³ Een mooi voorbeeld is het boek *De voeten van Abdullah* van H. Bouazza

In het theoretische deel zullen we dus het proces van diftongering beschrijven en in de tijd plaatsen en daarnaast ook het proces van lexicale diffusie bespreken en hoe dat met de diftongering samenhangt.

Het empirische werk bestaat uit het verzamelen van een corpus van woorden die we als taboe beschouwen. Daarvoor moet een werkdefinitie van taboewoorden worden gemaakt. Op basis van het corpus zullen we de woorden uit verschillende oogpunten analyseren en ten slotte conclusies in verband met de diftongering van taboewoorden trekken.

Het doel van deze scriptie is dus het onderzoek waar het bovengenoemde artikel op gebaseerd is uit te breiden en te bepalen of en waarom de hypothese ervan waar of onwaar is. We hopen dat ons onderzoek meer licht zou kunnen werpen op het vraagstuk van taboewoorden en hun gedrag ten opzichte van de diftongering. Het is immers belangrijk om ook dit deel van de taal meer te onderzoeken en het niet te vermijden omdat het onbehoorlijk is om sommige woorden vanwege hun karakter te gebruiken.

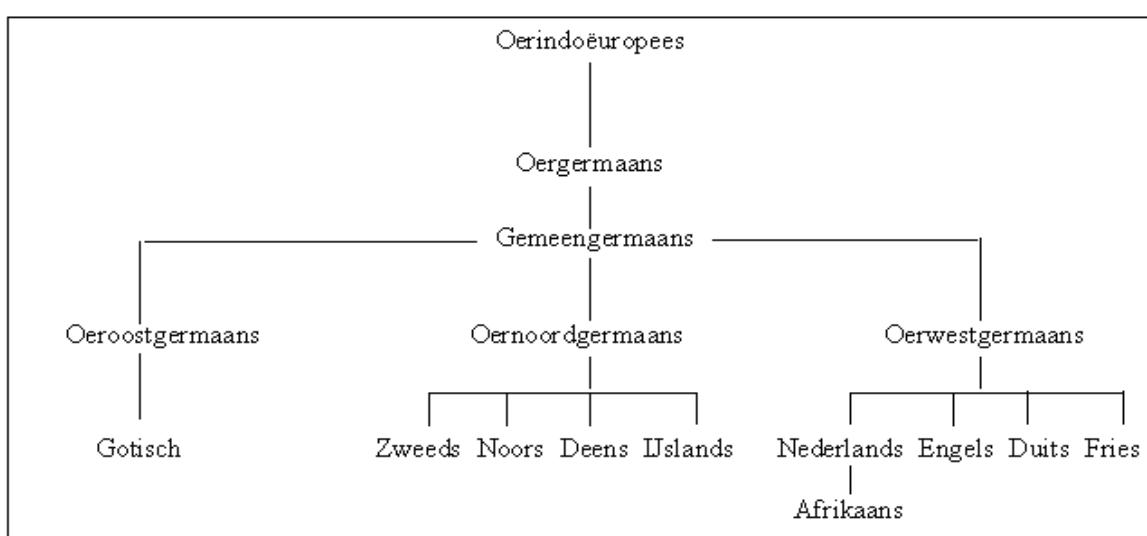
1.1. Historisch–grammaticale context van de diftongering

Het Nederlands behoort tot de Indo-Europese taalfamilie en is, zoals de andere Germaanse talen, afkomstig van het Oergermaans, de moeder van alle Germaanse talen dat gesproken werd in de eerste eeuwen vóór onze jaartelling. Ook het Oergermaans heeft echter een moeder. Het gaat terug op de moeder van alle Indo-Europese talen (dus ook o.a. het Latijn, het Grieks en het Tsjechisch) – het Oerindoëuropees, gesproken rond 3000 vóór onze jaartelling, waarschijnlijk in Zuid-Rusland. (van Bree 1996: 53–54)

Als er van het Oerindoëuropees sprake is, moet er worden gezegd dat het om een hypothetische taal gaat, die gereconstrueerd wordt op basis van de oudste vormen van Indoëuropese talen. Het Oergermaans (gesproken tijdens het laatste millennium vóór onze jaartelling) en Gemeengermaans (omstreeks het begin van de jaartelling) zijn dan

de eerste twee hypothetische fases van het Germaans, gereconstrueerd op basis van de oudste vormen van het Germaans.

Voor het huidige Nederlands is het Oerwestgermaans belangrijk, dat wil zeggen de hypothetische taal waaruit de Oerwestgermaanse talen zich hebben ontwikkeld (zie het onderstaande schema). Dit gebeurde ong. 500 na Chr. (van Bree 1987: 63–64). In het onderstaande schema is ook te zien de splitsing van het Nederlands (ong. 700 na Chr.) van de andere huidige Westgermaanse talen (het Engels, Duits en Fries).

SCHEMA I: Overzicht van de Germaanse talen⁴

Het Nederlands dat vandaag gesproken wordt, is in de loop der tijd redelijk veel veranderd. Vanaf de periode van de eerste Nederlandse zin heeft de taal verschillende stadia van ontwikkeling ondergaan. Deze stadia worden bestudeerd door de historische grammatica die het Nederlands volgens tijdperken in drie hoofdstadia indeelt: het Oud-, Middel- en Nieuwnederlands.

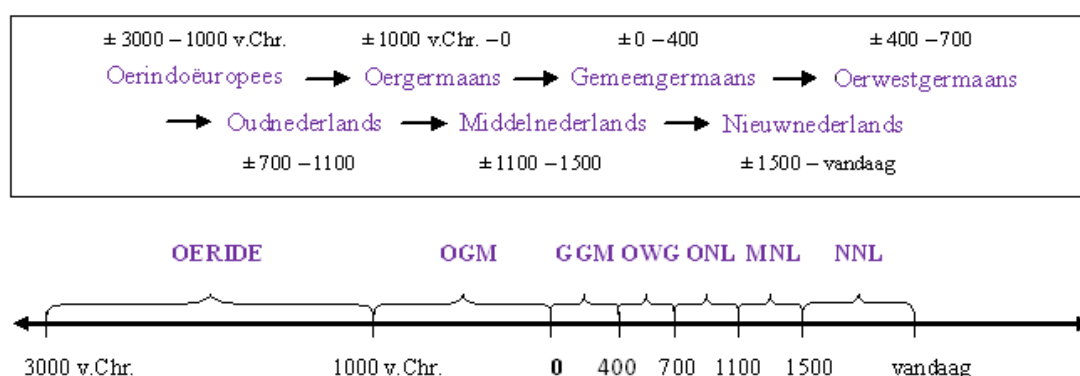
Het Oudnederlands is een verzameling van verwante dialecten in de Lage Landen vóór 1200. Uit deze periode, namelijk 11e eeuw, komt het oudste zinnetje gevonden in een Oxfordse handschrift: *Hebban olla uogala nestas hagunnan hinase hic enda thu uuat unbidat uue nu* ‘hebben alle vogels nesten begonnen, behalve ik en jij, waarop wachten we nu’ (Van den Toorn et al. 1997: 37–42)

⁴ Bron: C. van Bree: *Historische grammatica van het Nederlands* (1996: 53)

Het Middelnederlands wordt volgens Van den Toorn et al. (1997: 69, 147) in twee periodes ingedeeld, namelijk het Vroegmiddelnederlands (circa 1200–1350) en het Laatmiddelnederlands (1350–1550). Janssens (2005: 69) geeft echter geen indeling en gebruikt de term Middelnederlands als verzamelnaam voor de verschillende Germaanse dialecten die gesproken en geschreven werden in de Lage Landen in de periode van ongeveer 1150 tot 1500.

Het Nieuwnederlands wordt volgens Van den Toorn et al. net zoals het Middelnederlands ingedeeld in het Vroegnieuw-nederlands (1650–1850) en Nieuwnederlands (1850 – nu), terwijl Janssens (2005: 101) weer geen indeling geeft. In de periode van Vroegnieuw-nederlands is de standaardtaal gevormd (het Algemeen Nederlands), waarbij de centrale dialecten (het Hollands, Brabants en Vlaams) het meest betrokken zijn geweest (Van den Toorn et al. 1997: 275, 278).

Voor een beter overzicht van de perioden van ontwikkeling van het Nieuwnederlands uit het Oerindoëuropees zie *SCHEMA 2*.

SCHEMA 2: Ontwikkeling van het Nieuwnederlands⁵

In de periode tussen het Middelnederlands en het Nieuwnederlands (Van den Toorn et al. noemt deze periode Vroegnieuw-nederlands) vindt een belangrijke taalverandering plaats. Het is het proces van diftongering (zie paragraaf 2.1.). In dit

⁵ Gebaseerd op C. van Bree: *Historische grammatica van het Nederlands* (1987: 69)

proces hebben de Middelnederlandse monoftongen /i/, /ü/ en /u/ zich geleidelijk tot de diftongen /ei/, /Λü/ en /ɔu/ ontwikkeld op voorwaarde dat ze niet vóór de *r* stonden.

Er bestaan enkele uitzonderingen op de diftongering. De diftongering heeft bijvoorbeeld niet gewerkt in klanknabootsende woorden, samenstellingen en woorden van een bepaalde gebruikssfeer, zoals expressieve woorden of woorden van de taboesfeer (Van der Wal 1992: 258–259). Deze uitzonderingen worden meer gedetailleerd in paragraaf 2.1.3. behandeld.

1.2. Hypothese van Camiel Hamans

Het laatste, namelijk de woorden met een taboebetekenis, heeft ook Camiel Hamans, docent Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Leiden van 1977 tot 1984, behandeld in zijn artikel ‘Waarom is piel geen pijl geworden’, gepubliceerd in het tijdschrift *Glott* (nr. 1, 1979: 64).

In het eerste deel van het artikel bewijst Hamans dat de /i/ tot /ei/ in woorden diftongeert onder invloed van het accent (meer hierover in paragraaf 2.1.2.). Het tweede deel van het artikel gaat over de uitzonderingen op de diftongering, waaruit Hamans de conclusie trekt dat taboewoorden zich afwijkend gedragen ten opzichte van klankwetten, wat wordt veroorzaakt door de geringe frequentie van zulke woorden. Verder zegt hij dat er een verband is tussen woordfrequentie en lexicale diffusie – als de woordfrequentie laag is, dan is de lexicale diffusie minder succesvol (meer hierover in paragraaf 2.1.4.).

2. STAND VAN HET ONDERZOEK

In deze sectie zullen we het proces van diftongering en lexicale diffusie meer bestuderen en dan zullen we voor de behoeften van het onderzoek een eigen werkdefinitie van een taboewoord maken. Ten slotte zullen we een nieuwe hypothese formuleren.

2.1. Diftongering

2.1.1. Diftong tegenover monoftong

Wat is precies een diftong of tweeklank? Het is een combinatie van twee klinkers (eventueel van een klinker en een halfmedeklinker – zie hieronder). De Vooyoys (1967: 21) zegt dat een diftong ontstaat, wanneer de twee klinkers in één lettergreep samengevoegd worden, en geleidelijk in elkaar overgaan, dus niet de /o-a./ van *oase*, maar wel de /^ua./ van het Franse *roi*. In een scriptie van de Antwerpse universiteit wordt uitgelegd dat “bij diftongen een middenfase van de articulatie is wanneer de articulators van een startpositie naar een eindpositie verglijden zodat er ook perceptueel een verglijdende klinkerkwaliteit ontstaat.”⁶

Het Nederlands onderscheidt echte en onechte diftongen:

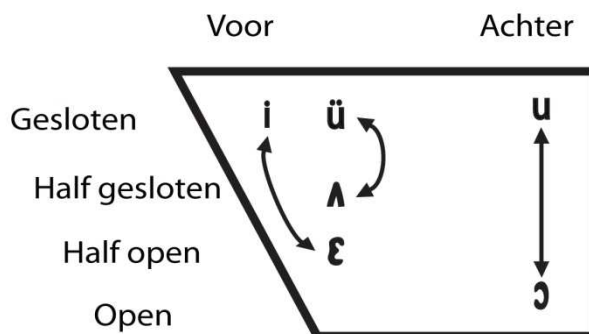
Echte: /ɛi/ *vrij, klein* /ʌü/ *huis* /ɔu/ *oud, paus*

Onechte: /aj/ *haai* /oj/ *mooi* /uj/ *boei* /ew/ *leeuw* /iw/ *nieuw*⁷

Het eerste symbool van de fonetische transcriptie geeft de startpositie van de tong weer en het tweede het eindpunt. In de onechte diftongen is de startpositie een lange klinker en de eindpositie een halfvocaal (/j/, /w/). Voor de diftongering zijn echter alleen de echte diftongen relevant, dus die zullen we fonetisch meer beschrijven op basis van het traditioneel klinkerdiagram hieronder.

⁶ Bron: <http://www.cnts.ua.ac.be/papers/2002/vb02.pdf>

⁷ Bron: <http://www.icampus.ucl.ac.be/claroline/document/document.php> (Uitspraak Nederlands)

FIGUUR 1: Klinkerdiagram voor diftongen

Er zijn vier aspecten van articulatie, waarvan de eerste twee in het klinkerdiagram worden weergegeven:

1. opening van de mond bij het uitspreken (open of gesloten klinker of iets er tussen in)
2. plaats van articulatie (voor of achter in de mond)
3. lipronding (een gespreide of een geronde klinker)
4. spanning van de tong (gespannen en ongespannen vocalen)

De startpositie van al de drie diftongen is op een ongespannen klinker (/ɛi/ is een half open gespreide klinker die vooraan in de mond gevormd is, /ɛ/ is half gesloten geronde klinker die ook vooraan in de mond ontstaat en /ɔ/ is een open geronde klinker die achteraan in de mond geproduceerd wordt.

Het is belangrijk om te onderscheiden tussen een diftong en twee monoftongen: bijv. het woord *ruïne* bevat twee monoftongen, daarom wordt er een trema gezet, om het niet als een diftong uit te spreken.

Wat de spelling betreft, kunnen we de /ɛi/ als een lange *ij* of een korte *ei* schrijven. De /ɔu/ kunnen we schrijven als *au* of als *ou*.⁸

⁸ Bron: http://woordenlijst.org/leidraad/lijst_van_vaktermen/tweeklank

Ten slotte een opmerking van Janssens (2005: 162) die zegt dat “de /ɛi/ en /ʌü/ ‘typisch Nederlandse’ diftongen zijn omdat ze noch in het Engels noch in het Duits voorkomen.”

2.1.2. Diftongering van /i/, /ü/ en /u/ in de 16e en 17e eeuw

Diftongering is dus de overgang van een klank tot een tweeklank op voorwaarde dat er geen *r* achter de klank staat. Dat wil zeggen dat de monoftong /i/ en /ü/ vóór *r* bewaard zijn gebleven, en daarom er geen *dijr*, maar *dier*, en geen *muir*, alleen *muur* staat. V.d. Sijs (2005: 81) voegt er aan toe dat de klank /ü/ bovendien bewaard is gebleven voor een *w* (bijv. *duwen*, *ruw*).

Het werd al gezegd dat de diftongering tussen het Middel- en Nieuwnederlands is begonnen en dat tijdens dit proces de Middelnederlandse monoftongen /i/, /ü/ en /u/ de diftongen /ɛi/, /ʌü/ en /ɔu/ werden (Van den Toorn 1997: 281), dus bijv. *wijn* /win/, *huus* en *noe* werden *wijn* /wɛin/, *huis* en *nou*. Van Bree (1996: 94) verklaart waarom deze verandering alleen tot de drie monoftongen beperkt is – het heeft namelijk te maken met de hoge graad van geslotenheid van al de drie diftongen. Toen een van de klinkers veranderde, gebeurde dat ook met de andere verwante klinkers.

Er bestaan veel discussies over wanneer en waar de diftongering is begonnen. Over het algemeen wordt in de vakliteratuur aangenomen dat het proces zich al in de 14^e eeuw in Brabant voordeed, hoewel de belangrijkste periode voor de diftongering de 16^e en 17^e eeuw is. Toen vond de diftongering plaats in Holland, dat in die tijd cultureel en politiek heel belangrijk was, waaruit zij zich naar andere streken verspreidde. Dit proces wordt de ‘Hollandse expansie’ genoemd (vgl. Janssens 2005: 162).

Over de oorsprong van de nieuwe diftongen zijn er drie theorieën. De eerste stelt dat de diftongering door de Brabantse immigranten van het zuiden naar de bloeiende Hollandse steden in het noorden gebracht werd en daar door de hogere kringen van de prestigieuze Brabanders overgenomen werd. Volgens deze theorie wordt dus het proces

als ontlening beschouwd. De tweede theorie stelt dat het proces autochtoon van Holland is en dat de nieuwe diftongen van de lagere kringen naar de hogere zijn gekomen. En de derde, die er tussen in staat, zegt dat deze klankontwikkeling in Holland al bestond en door de zuidelijke invloed werd versterkt. (Janssens 2005: 163; Van der Wal 1992: 259–260.)

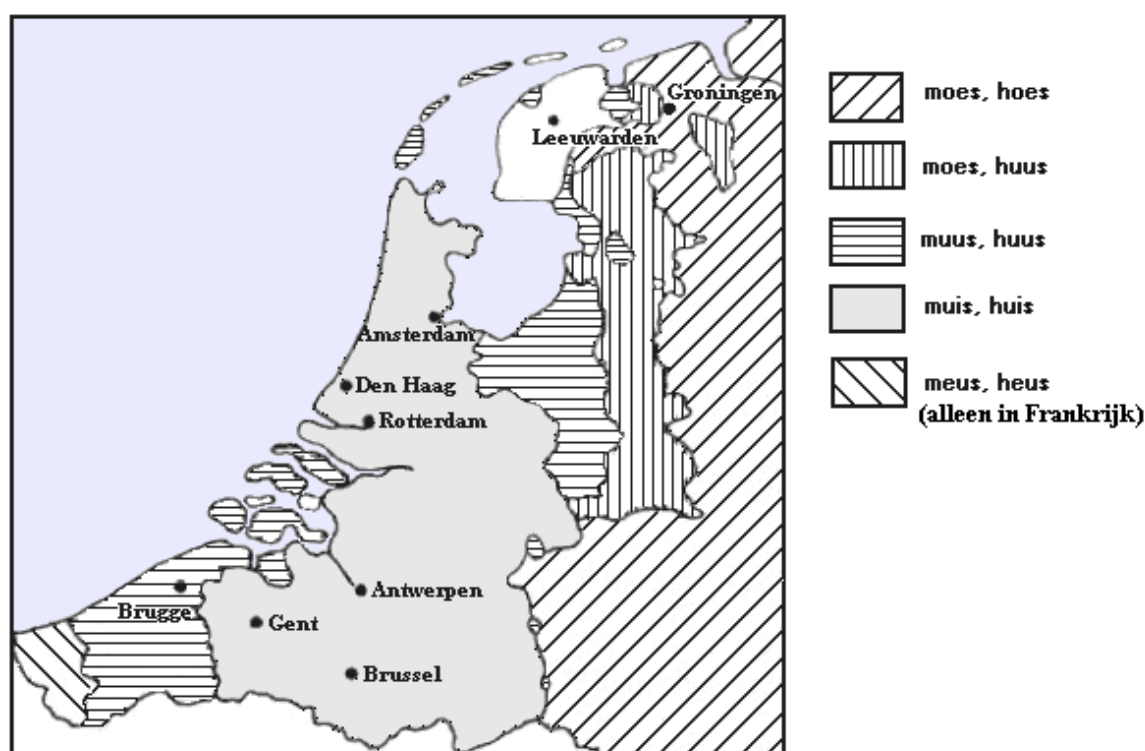
Het is belangrijk om te zeggen dat de diftongering niet in alle streken heeft plaatsgevonden. In West-Vlaanderen, Zeeland, de Veluwe en een deel van Limburg kwam hij niet voor. Hamans (1979: 58) constateert in dit verband dat alleen Brabant, Holland (met uitzondering van een enkel eiland) en een deel van Utrecht volledig zijn gediftongeed. Van der Horst en Marschall (2000: 80) geven een voorbeeld uit de dialecten verder van Amsterdam, die nog de oude /i/ hebben: bijv. in Zeeland zegt men *diek* i.p.v. *dijk*. Ook in het Algemene Nederlands zijn nog de resten van de oude /i/ bewaard gebleven, bijv. in *Daar gaat ie* (meer hierover hieronder).

Als we nu de ontwikkeling van /i/ tot /ei/ grondiger bekijken, komt een vraag op hoe de *ij* is ontstaan. De *ij* werd dus vroeger als lange /i/ uitgesproken, en om de lengte duidelijk aan te geven moest men dubbele *ii* schrijven, dus *wiin* (voor *wijn*) of *sc(h)iint* (voor *schijnt*). Aangezien de dubbele *ii* makkelijk verward kon worden met de letter *u* omdat men in de Middeleeuwen geen puntje op de *i* zette, begon men onder de tweede *i* een haakje te zetten om deze verwarring te voorkomen. De tweede *i* is dus *j* geworden en de *wiin* is de hedendaagse *wijn* geworden. De *ei* werd vroeger uitgesproken als lange /e./ en later als /ai/. Tussen 1500 en 1700 veranderde de uitspraak in /ei/.⁹

De /ü/ die tot /Λü/ is gediftongeed, ontstond al in het Oudnederlands van de /u/ die in het oosten van het taalgebied nog bewaard is (zie *KAART 1* – uitspraak *moes*, *hoes*) (bijv. Van der Wal 1992: 262). Evenals in *ii/ij* fungeerde volgens Van Bree (1987: 111) de *i* in de spelling *ui* waarschijnlijk als een verlengingsteken: *vuil* werd dus als /vül/ uitgesproken en kon zo onderscheiden worden van *vul*.

⁹ Bron: <http://www.onzetaal.nl/advies/ontstaani.php>,
<http://www.steljevraag.nl/viewquestion?questionID=11585>

Op de onderstaande kaart is echter te zien dat ook deze diftongering niet in alle dialecten heeft plaatsgevonden. De / Λ ü/ in *huis* en *muis* wordt namelijk vooral in het Hollands en Brabants uitgesproken, terwijl men buiten dit centrale gebied *moes* en *hoes* zegt.

KAART 1: De klinkers in *muis* en *huis* in de Nederlandse dialecten (naar Kloeke)

Opmerking: De oudste uitspraak is met de /u/ (*moes*, *hoes*), gevolgd door de /u/ en / Λ ü/ (*moes*, *huus*) en / Λ ü/ (*muus*, *huus*); de uitspraak / Λ ü/ (*muis*, *huis*) is de jongste.

De *ei*'s en *ui*'s bestonden al in sommige woorden (bijv. *reizen*; *duit*, *pui*). Toen rond 1700 de uitspraak van de *ei* en *ij* en de uitspraak van de *uu* en *ui* samenvielen, zijn daardoor in de taal geen nieuwe fonemen ontstaan, maar gewoon meer / ϵ i/'s en / Λ ü/'s. Het spellingsverschil in woordparen als *pijl* – *peil* of *rijzen* – *reizen* moest echter bewaard blijven om homoniemen te vermijden (Van der Wal 1992: 259). Van der Sijs voegt er aan toe dat in de 17^e eeuw de uitspraak van *ei* en *ij* in de Hollandse volkstaal

veranderde in de richting van /ai/, dus *bij mij* zou /bai mai/ uitgesproken worden, en Van den Toorn zegt dat de *ui* in vele gevallen een /oi/ werd. De uitspraak /ai/ en /oi/ werd echter als onbeschaafd beschouwd.

SCHEMA 3 geeft het overzicht weer van de spellingsvarianten van /i/, /ɛi/, /ü/ en /Λü/. In dit schema kunnen we ook de samenvallende van de *ei* en *ij* zien (en de alternatieve spellingsvarianten ervan), waaruit de diftong /ɛi/ ontstond.

Mnl.			Nnl. vandaag		
uitspraak	spelling	voorbeeld	uitspraak	spelling	voorbeeld
/i/	<i>ie</i>	siec/siek ¹	/i/	<i>ie</i>	ziek
/i/	<i>i</i>	wif	/ɛi/	<i>ij</i>	wif
	<i>ii</i>	wiif			
	<i>ij</i>	wijf			
	<i>y</i>	wyf ²			
	<i>ie</i>	wief ³			
/ɛi/	<i>ei</i>	reisen	/ɛi/	<i>ei</i>	reizen
	<i>ey</i>	reysen			
	<i>ee</i>	reesen			
/ü/	<i>u</i>	muse	/Λü/	<i>ui</i>	muis
	<i>uu</i>	muus			
	<i>ue</i>	mues			
	<i>uy</i>	muys			

SCHEMA 3: Spellingvarianten van de fonemen /i/, /ɛi/, /ü/ en /Λü/ in het Mnl. en vandaag¹⁰

Opmerkingen bij SCHEMA 3:

¹ Bij het lemma *SIEC* vinden we in het Vroegmiddelnederlands Woordenboek ook o.a. *sic*, *siic* en *sijc* als aangetroffen spelling.

² De *y* werd in de spelling nog tot de 19^e eeuw gebruikt. Het is in de literatuur te zien, bijv. in het *Vaderlandsch A-B boek voor de Nederlandse jeugd* van de 18^e eeuw: “*Indiaan, men haalt by u Thee en Specery, Daarvan bloeit Batavia’s ryke Maatschappy.*” (Swildens, 1781)

¹⁰ *SCHEMA 3* is samengesteld met behulp van het ONW, VMNW, MNW en WNT (<http://gtb.inl.nl>)

³ Van Bree (1987: 121) is van mening dat er verschil bestaan moet hebben tussen de ‘ie’ en de ‘i’ en ‘ij’ aangezien de ‘ie’-woorden niet op de ‘i’- en ‘ij’-woorden rijmen.

Dat de Mnl. *ij* en *ui* als resp. een /i/ en /ü/ klonk, is te bewijzen aan de hand van de rijmen van de Middelnederlandse literatuur. In het ridderverhaal *Karel ende Elegast* (rond 1250 geschreven) kunnen we de volgende woorden aantreffen:

REGEL	MNL.	VERTALING ¹¹
55	Te stelen ic ben so rike	te stelen? Ik ben zo rijk:
56	En is man in aertrijcke .	er is geen man op aarde...
168	God also ghewaerlijcke :	‘God, U kwam waarachtig
169	Als ghi quaemt in aertrike	naar de aarde...
165	Ende leyde sijn ors vut	Zij leidde zijn paard naar buiten,
166	Sonder niemare ende gheluyt	zonder enig lawaai.
716	Ende ghingen ten muere sonder gheluyt	en slopen voorzichtig naar de muur
717	Elegast trec een yser vut	Elegast pakte zijn breekijzer...

Aan deze rijmen kunnen we zien dat de *ij* op de *i* rijmt, dus ze moeten dezelfde uitspraak hebben gehad. Hetzelfde geldt voor de *uu* en *uy* (de ‘v’ in *vut* in regel 165 en 717 representeert ‘u’, het woord is dus *uut* of in het hedendaags Nederlands *uit*). In verband met het rijmen constateert bijv. Van den Toorn et al. (1997: 282) dat pas omstreeks 1700 (dus toen het proces van de diftongering voltooid was) woorden als *hei*, *zei* of *peil* op *hij*, *zij* en *pijl* rijmen.

Bij sommige woorden is echter de uitspraak /i/ bewaard gebleven. Dat is volgens Hamans (1979: 64) te verklaren omdat “/i/ slechts onder invloed van primair accent diftongeert”. Als voorbeeld geeft hij onder andere woordparen die gelijke betekenis hebben maar met de klemtoon op een verschillende lettergreep, bijvoorbeeld de niet-

¹¹ Bron: http://www.dbnl.org/tekst/_kar001kare01_01/_kar001kare01_01_0001.php;
vertaling: *Karel ende Elegast*, Tekst in context. 1997, Amsterdam: Amsterdam University Press.

gediftongeerde leenwoorden *selderie*, *pilaar*, *rabbi* en hun vernederlandste neenvormen *selderij*, *pijler* en *rabbijn* die wel gediftongeed zijn.

Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor het woord *bijzonder* of het suffix *-lijk* (*moeilijk*, *lelijk*, *koninklijk*), die, hoewel ze met een *ij* gespeld zijn, met een /i/ of een sjwa /ə/ worden uitgesproken omdat de klemtoon altijd op een andere lettergreep ligt. Schönfeld (1970: 92) noemt ook als voorbeeld het woord *schaesliep* en het enclitisch voornaamwoord van de derde persoon *-ie* (bijv. *Daar gaat ie.*).

Ook /ü/ vinden we nog bij sommige woorden, zoals *ruzie*. Van Haeringen (1927: 133) houdt zich in zijn artikel *Relict of Ontlening?* bezig met deze woorden, die volgens hem kunnen worden beschouwd als '/i/ en /ü/ relicten' of als 'ontlening uit niet-diftongerende dialecten' (meer hierover in paragraaf 2.1.3.).

2.1.3. Uitzonderingen op de diftongering

Er bestaan gevallen waarin de diftongering niet heeft gewerkt. De /i/ en /ü/ komen voor in klanknabootsende woorden, ook onomatopeeën genoemd (*kiekeboe* tegenover *kijken*; *piepen* of *kukeleku*) en de /ü/ ook in sommige leenwoorden (Van Bree 1987: 125 biedt de woorden *substituut* of *kaduuk* als voorbeeld aan). Daarnaast heeft de diftongering ook niet gewerkt bijvoorbeeld in het samengestelde woord *schaesliep* en in woorden van een bepaalde gebruikssfeer (bijv. expressievere *duvel* naast *duivel*, *piel* tegenover *pijl*; *griezelig* naast *afgrijzen*).

Klanknabootsende woorden, samenstellingen en woorden van een bepaalde gebruikssfeer (expressieve woorden of woorden van de taboesfeer) kunnen dus iets te maken hebben met het feit dat de monoftongen gehandhaafd blijven (Van der Wal, Van Bree 1992: 259). Zoals er reeds werd opgemerkt, speelt bij taboewoorden volgens Hamans (1979: 67) het verschijnsel van lexicale diffusie een grote rol (zie 2.1.4.).

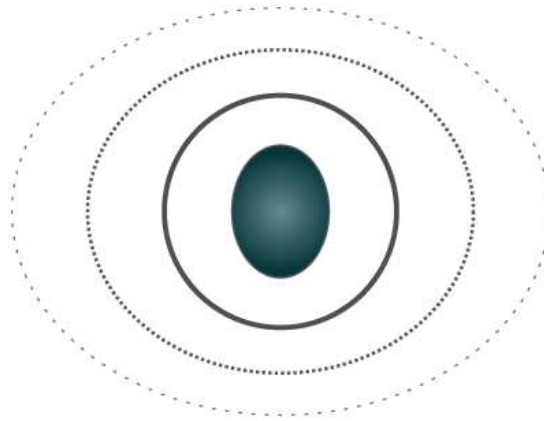
In dit verband spreekt Van Bree over /i/ en /ii/ relicten (1987: 123, 127), maar zegt dat het ook mogelijk is dat het om ontleningen uit niet-gediftongeerde dialecten gaat. Ook Van Haeringen (1927) is van dezelfde mening. Volgens hem kunnen sommige woorden, vooral uit de taboesfeer, ontleend zijn aan dialecten van minder geschoolde mensen met wie men vaak in aanraking kwam, bijvoorbeeld een groenteboer. Daarnaast bestaan er ook nog /u/ relicten als gevolg van de taalontwikkelingen, zoals *doezelig* naast *duizelig* (Van der Wal 1992: 263; zie ook de *oe*-dialectgebieden op *KAART 1*).

2.1.4. Lexicale diffusie

Hamans (1979: 64) spreekt in zijn artikel over de geringe frequentie van woorden met een taboekarakter en zegt dat deze woordfrequentie waarschijnlijk een rol speelt bij lexicale diffusie, een proces van klankveranderingen in de gesproken taal dat grote invloed heeft op de diftongering van taboewoorden.

Verhoeven (1974: 31) verklaart dit proces als volgt: “Deze klankverandering begint bij een bepaald lexicaal item en uitbreidt zich over andere items, die aan een bepaalde fonologische structuurbeschrijving voldoen, totdat alle items die de betreffende structuur bezitten de verandering ondergaan hebben.”

De klank, die in het woord verandert, wordt dus geleidelijk verspreid over andere woorden door het gebruik van de sprekers. Het proces heeft een structuur van concentrische cirkels, zoals in *FIGUUR 2* afgebeeld is. Aan de cirkels is te zien dat hoe dichter bij de kern, hoe sterker de lexicale diffusie verloopt.

FIGUUR 2: Schema van de lexicale diffusie

Op *KAART 1* (paragraaf 2.1.2.) is duidelijk te zien hoe de lexicale diffusie in de praktijk fungeert: de dialecten in het centrum (voornamelijk het Hollands en Brabants) zijn gediftongeed, dus daar zegt men *muis* en *huis*, maar hoe verder de andere dialecten zich van de kern van de diftongering bevinden, hoe minder ze gediftongeed zijn: *muus* en *huus* zegt men bijv. in het Utrechts en Zeeuws, en zelfs verder in het oosten (bijv. in Groningen) komt de oudste vorm *moes* en *hoes* voor.

Van der Wal (1992: 258) vermeldt dat, aangezien de klankveranderingen zich per woord verspreiden, het mogelijk is dat bepaalde woorden buiten het bereik van de klankwet blijven, dus de diftongering heeft niet gewerkt in de al genoemde gevallen (bijv. de klanknabootsende woorden zijn niet gediftongeed of er bestaat nog de ongediftongeerde vorm naast de gediftongeerde zoals *duvel* naast *duivel* – zie paragraaf 2.1.3. voor andere voorbeelden).

2.2. Taboewoorden uit de doeken gedaan

Tot dusver hebben we ons met fonologie beziggehouden. Voor ons onderzoek is het echter ook nodig om het gebied van taboewoorden te beschrijven en om een eigen definitie van een taboewoord te geven. We zullen uitgaan van wat er in de vakliteratuur over taboe en taboewoorden te vinden is.

2.2.1. Taboe

‘Taboe’ is oorspronkelijk een Polynesisch woord (*tapu*) dat een internationaal gebruikelijke vakterm is geworden met de betekenis van ‘dat wat te vermijden is’. Met deze term worden personen, zaken en handelingen aangeduid die verbonden zijn met gedragrestricties waarvan de overtreding automatisch gestraft wordt. Het taboe werkt als een verbod. (Grote Winkler Prins 1983: 413).

Margaret Mead (1937, in Asher et al. 1994: 4512) heeft ‘taboe’ gedefinieerd als “a negative sanction whose infringement results in an automatic penalty without human or superhuman mediation”. Met het begrip ‘penalty’ wordt bedoeld angst, verlegenheid en publieke schaamte, veroorzaakt door de overtreding van het verbod op taboe.

2.2.2. Taboewoorden

Asher et al. (1994: 4512) beschouwen het bovengenoemde concept van M. Mead als het primaire aspect van het linguïstische taboe. Volgens Asher et al. (1994: 4512) zijn taboewoorden woorden die vermeden moeten worden omdat het in de maatschappij verboden is deze woorden te gebruiken in de dagelijkse taal van het openbaar domein.

De populaire en wetenschappelijke literatuur gaat er meestal van uit dat bepaalde woorden beledigend of beschamend zijn of met hemelse en helse machten te maken hebben. Crystal (2007: 130) spreekt ook van taboewoorden en geeft een paar voorbeelden.

Volgens hem kan het beledigend zijn om woorden te gebruiken die met uitscheiding te maken hebben, en beschamend om woorden te gebruiken die met geslachtsgemeenschap, gevaarlijke ziektes of dood te maken hebben. In plaats van zulke woorden kiest men vaak voor eufemismen, dat wil zeggen woorden die de werkelijkheid op een mooiere manier beschrijven (bijv. in het Engels *take a leak* i.p.v. *piss*, *fall asleep* i.p.v. *die* of *casket* i.p.v. *coffin*). Daarnaast noemt hij woorden die meestal door bijgelovige mensen worden vermeden. Het gaat vooral om woorden als *duivel* of *God*. Er bestaan echter ook sommige namen, zoals Crystal opmerkt, die niemand waarschijnlijk durft te gebruiken, zoals een nieuwe boot *Titanic* noemen.

Welke woorden taboe zijn, hangt ook af van de culturele waarden en religie van de maatschappij. Over het algemeen blijken het in veel maatschappijen woorden te zijn die verband hebben met geboorte, dood en dode mensen, zwangerschap, verschillende ziektes en aandoeningen, lichaam en lichamelijke processen, seksualiteit en seksuele oriëntatie, nationaliteiten, rassen of goddelijke entiteiten. Het gebruik van zulke woorden in bepaalde situaties kan verlegenheid en schaamte veroorzaken.

Niet alle woorden zijn echter altijd als taboe beschouwd. Woorden die tegenwoordig beledigend zijn zullen misschien over een aantal jaren geen taboebetekenis meer hebben. Crystal (2007: 132) merkt op dat wat voor één generatie wel taboe is, hoeft voor een andere geen taboe meer te zijn. Een voorbeeld uit het Nederlands is het woord *schijt*, dat volgens Hamans (1979: 65) vroeger een minder erg taboekarakter had omdat het alleen met ontlasting te maken heeft en niet of nauwelijks met seks. Dit verklaart hij door de grote frequentie van dit woord, onder andere in een groot aantal samenstellingen.

Taboewoorden kunnen in een aantal categorieën ingedeeld worden, waarvan ieder haar eigen karakteristiek heeft. We behandelen hier de categorieën *scheldwoorden*, *vloeken* en *informele woorden*.

2.2.2.1. Scheldwoorden

Een scheldwoord is volgens Heestermans (1989: 19–22) een gevoelswoord dat wordt gebruikt als middel van aanval, verdediging of zelfhandhaving, maar vooral omdat men zich wil ontspannen. Een scheldwoord wordt geuit tegen iemand om hem te kwetsen, te vernederen of bespottelijk te maken.

We moeten het scheldwoord goed onderscheiden van andere categorieën van gevoelswoorden, namelijk de *verwensing*, *vloek* en *bedreiging*. De *verwensing* verschilt van een scheldwoord op een syntactisch niveau. Zij bestaat uit een zin (bijv. *Krijg de kleretyfus!*), terwijl het scheldwoord door een woord (*klootzak*) of woordgroep (bijv. *tuig van de richel*) wordt gevormd. Het verschil tussen een vloek en scheldwoord is dat een *vloek* (bijv. *godverdomme*) nooit gericht wordt tot iemand anders, en niet de taak heeft om een ander te beledigen of te kwetsen. Het scheldwoord wel. De *bedreiging* bevat een constaterend of vragend voornemen (bijv. *Zal ik jou 'ns 'n oplawaai verkopen?*).

En welke termen gebruiken we als scheldwoorden? We kunnen drie grote groepen onderscheiden:

1. Het scheldwoord moet agressie tot uitdrukking brengen. Hoe meer een scheldwoord spot met wat norm of wat taboe is, hoe krachtiger het zijn functie verricht. Er rust een groot taboe op seksualiteit, daarom zijn veel scheldwoorden (en andere gevoelswoorden) gebaseerd op geslachtsdelen, seksuele handelingen enz. (bijv. *klootzak*, *lul*). Ook het taboe op ziektes, excrementen en godsdienst is krachtig (bijv. *tyfuslijer*, *stronthommel*).
2. Het scheldwoord is gebaseerd op metafoor of metonymie (onder metafoor verstaan we naamsoverdracht op grond van gelijkenis, onder metonymie naamsoverdracht op grond van verbondenheid met de referent¹²). Een *ezel* staat bekend om zijn domheid, dus we zullen een domme persoon een *ezel* noemen. *Bloedworst* is een dikmakend voedsel, dus een dikke persoon kan met *bulletje bloedworst* uitgelachen worden.

¹² Bron: <http://www.nederlandsetaalkunde.ugent.be/index.php?id=28&type=file>

3. Andere scheldwoorden kunnen vaak zogenaamde “possessieve samenstellingen” vormen. Dat zijn samenstellingen van twee woorden waarin datgene wordt uitgedrukt dat iemand bezit. Bijvoorbeeld iemand met dikke billen noemt men een *dikbil* en een stommeling wordt *leeghoofd* genoemd.

Om de linguïstische aspecten van scheldwoorden te bepalen gebruiken we Heestermans scheldwoordenboek. Heestermans (1989: 23–24) biedt in de inleiding een overzicht van de vorm van de scheldwoorden. Een scheldwoord kan bestaan uit:

1. een enkel zelfstandig naamwoord (bijv. *trut*, *lul*)
2. een samenstelling: zelfstandig naamwoord + zelfstandig naamwoord (*klootzak*)
 bijvoeglijk naamwoord + zelfstandig naamwoord (*rotwijf*)
 werkwoord + zelfstandig naamwoord (*dramkont*)
3. een samenstellende afleiding: zelfstandig naamwoord + werkwoord
 + suffix *-er* (*nekhijger*)
4. een afleiding (*zeur* – iemand die zeurt)
5. een verkleinwoord (*watje*)
6. een verkorting: (*socio*)

Laten we nu de semantische categorieën noemen die het meest vertegenwoordigd zijn in de naamgeving van scheldwoorden¹³:

- seksualiteit – scheldwoorden waarvan de naam gemotiveerd is bijvoorbeeld door geslachtsdelen (*klootzak*), seksuele handelingen (*bijbelneuker*) of seks voor geld (*ouwehoer*),
- ziekte (*etterpuist*, *tyfuslijer*),
- lichaamsuitscheidingen – benamingen gemotiveerd door excrementen (*stronthoop*), urine (*pisbak*), maar ook zweet, snot of kwijl (*zweetkut*, *slijmbal*),
- fauna (*diepvrieskip*),
- voorwerpen en zaken (*aangeklede kapstok*),
- groente en fruit (*droogpruim*, *verrotte aardappel*),
- voedsel (*spekbal*, *worst op wielen*).

¹³ Deze categorieën zijn te vinden in *Luilebol!* van H. Heestermans (1989), Amsterdam: Thomas Rap.

Om te bewijzen dat scheldwoorden ook in andere talen een gelijke motivatie hebben, noemen we een paar voorbeelden: het woord *eziel* is in het Tsjechisch, evenals in het Nederlands, een scheldwoord voor een domme persoon (*osel*); het woord *roštěnka* (in het Tsjechisch *runderbiefstuk*) is behalve voedsel ook een benaming voor een mooi meisje en ten slotte is het woord *eieren* in het Spaans (*huevos*) en Fins (*munat*) een benaming voor mannelijke geslachtsorganen (testikels).

2.2.2.2. Vloeken

Een vloek is volgens Van Sterkenburg (1997: 16–17) een krachtterm waarin aan God of andere hemelse of helse machten wordt gerefereerd zodat men zich van spanning bevrijdt. Binnen deze godsdienstige vloekwoorden kunnen wij onderscheid maken tussen profanaties en blasfemieën.

Een *profanatie* is een sacraal woord dat niet gericht is om God of de godsdienst en heilige zaken te kleineren, maar eerder gebaseerd is op de onwetendheid of op de onverschilligheid van die zaken (bijv. *Jezus Christus wat is het hier koud!*). Een *blasfemie* is een directe aanval op religieuze personen of autoriteiten met de bedoeling God of wat van Hem afgeleid is te beschadigen (bijv. *Godgodgodverdomme, lazer op jij pokkepastoor met die mooie kankertyfus God van je.*).

Van Sterkenburg maakt onderscheid tussen godsdienstige en niet-godsdienstige vloeken die men kan vinden in andere taboedomeinen zoals geslachtsdelen en excrementen: *kloete, shit, fuck* enz. Het verschil tussen deze vloeken en scheldwoorden is, zoals al gezegd werd, dat vloeken niet tot iemand gericht zijn, in tegenstelling tot scheldwoorden. Vloeken zijn tot de situatie en omstandigheden gericht, en hebben als object niet een persoon.

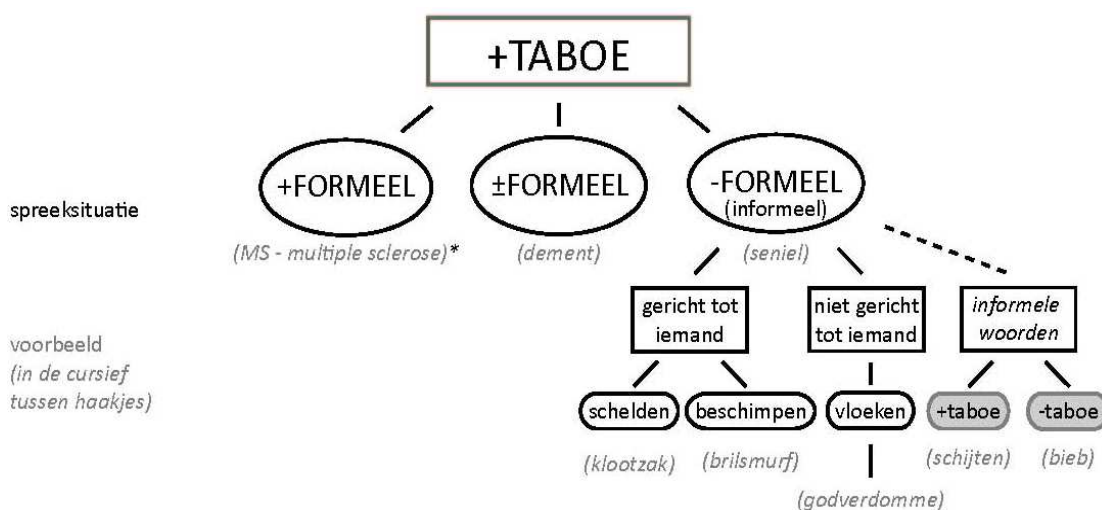
2.2.2.3. Informele woorden

Informele woorden gebruikt men in bepaalde situaties en met bepaalde sprekers. In een conversatie tussen vrienden worden meer informele woorden gebruikt dan

bijvoorbeeld tijdens een sollicitatiegesprek.¹⁴ Volgens de Nederlandse Taalunie vormen informele woorden een deel van ‘los’ taalgebruik en zijn vaak beperkt tot de spreektaal.¹⁵ Niet alle informele woorden kan men echter als taboe beschouwen (bijv. het woord *bieb* als een informele verkorte vorm van *bibliotheek* heeft geen taboebetekenis).

2.3. Werkdefinitie van een taboewoord

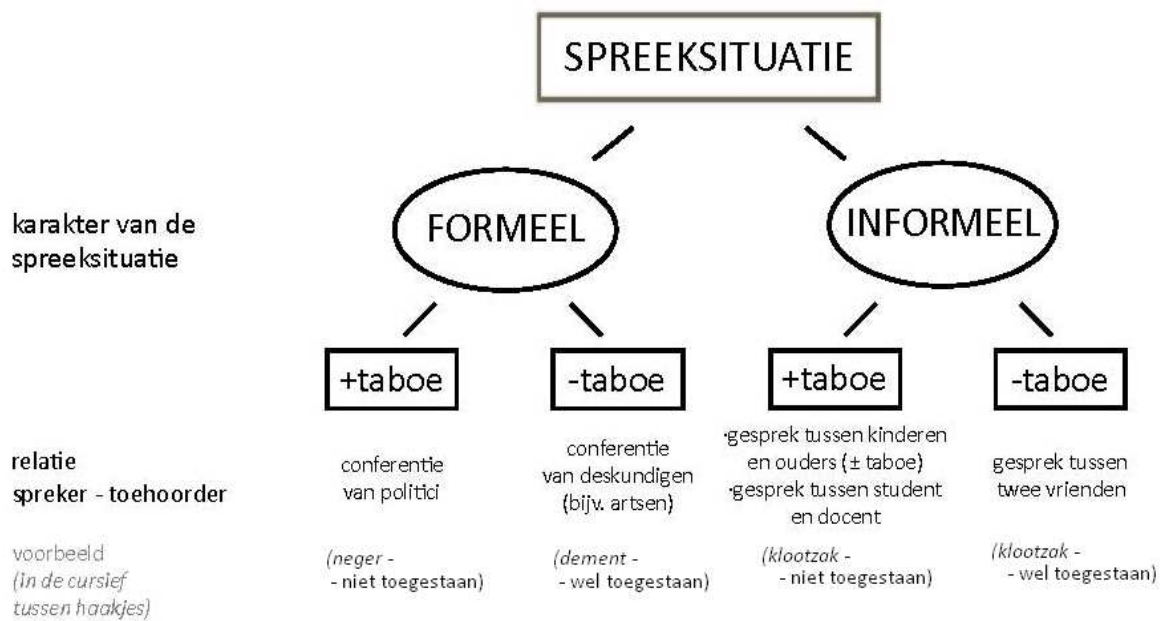
Om een bepaald aantal woorden voor het corpus te krijgen, moeten we een eigen werkdefinitie van een taboewoord maken. Hoewel we ons in dit onderzoek met woorden zonder context bezighouden, nemen we sommige aspecten van communicatie in aanmerking. De meest belangrijke aspecten om onderscheid te kunnen maken tussen taboewoorden en de andere woorden zijn waarschijnlijk de relatie tussen de spreker en de toehoorder, en de spreesituatie. In de onderstaande schema's wordt beschreven hoe we de taboewoorden zullen aanpakken.

SCHEMA 4: De relatie tussen sprekers en toehoorders in verschillende spreesituaties

¹⁴ Bron: http://wiki.answers.com/Q/What_are_informal_words

¹⁵ Bron: <http://taaladvies.net/taal/advies/term/31/>

SCHEMA 5: Spreeksituaties waarin taboewoorden kunnen voorkomen

SCHEMA 4 geeft weer de relatie tussen de spreker en de toehoorder met betrekking tot het taboekarakter van de spreeksituatie. Niet alleen de spreker maar ook de toehoorder speelt een belangrijke rol omdat hij een bepaald woord als taboe kan beschouwen, hoewel hetzelfde woord voor de spreker geen taboebetekenis hoeft te hebben¹⁶.

In SCHEMA 5 is te zien dat de woorden waar we ons mee zullen bezighouden vooral in bepaalde contexten gebruikt kunnen worden, namelijk in informele spreeksituaties. In zulke situaties is de toehoorder meestal bekend aan de spreker (hoewel ze niet noodzakelijk beste vrienden hoeven te zijn, maar bijvoorbeeld in de relatie kind – ouder kunnen zijn).

Met een taboewoord wordt dus in ons onderzoek bedoeld een woord dat meestal wordt gebruikt in informele spreeksituaties, onder bepaalde omstandigheden (bijv. in een persoonlijk gesprek) en tussen mensen die elkaar kennen en die in een gelijkwaardige relatie tot elkaar staan.

¹⁶ Daarom is het gebruik van vieze woorden op radio en televisie soms beperkt of zelfs verboden.

2.4. Onze hypothese

Op basis van een corpus van taboewoorden zullen we bepalen of en zo ja in hoeverre de hypothese van Camiel Hamans falsifieerbaar is. In tegenstelling tot Hamans, die alleen een aantal taboewoorden heeft bekeken, en zich vooral tot woorden met de fonemen /i/ en /ɛi/ heeft beperkt, zullen we een breder corpus maken dat ongeveer 90 taboewoorden zal bevatten met de fonemen /i/, /ɛi/, /ü/ en /ʌü/.

3. CORPUS

Het eerste deel van het empirisch onderzoek bestaat uit het verzamelen van een corpus van woorden die we als taboe beschouwen. Hiervoor gaan we uit van de werkdefinitie die we aan het eind van het theoretische deel gemaakt hebben (zie paragraaf 2.3.). Dit corpus zullen we beschrijven en vervolgens zullen we een analyse van de verzamelde woorden maken waaruit we conclusies in verband met de diftongering van taboewoorden zullen trekken.

3.1. Presentatie van het corpus

Het corpus werd verzameld op basis van bepaalde criteria (zie paragraaf 3.1.3.). Om het vereiste aantal taboewoorden te krijgen moesten we in verschillende (primaire) bronnen zoeken en dan met behulp van secundaire bronnen beslissen of de gekozen woorden aan alle criteria voldoen.

3.1.1. Gebruikte primaire bronnen

In het Nederlands bestaat een aantal woordenboeken die met het gebied van taboewoorden bezig zijn. Dus inderdaad hebben we daar ook gebruik van gemaakt. Zoals de namen van deze woordenboeken al aanduiden, zijn er in veel taboewoorden te vinden. *Luilebol! Het Nederlands Scheldwoordenboek* van H. Heestermans lijkt het populairste scheldwoordenboek uit het Nederlandse taalgebied te zijn. Heestermans heeft er een theoretisch deel over scheldwoorden aan toegevoegd waarvan wij in het theoretische deel van deze scriptie ook zijn uitgegaan. De scheldwoorden zijn niet alfabetisch gerangschikt, maar worden ingedeeld in categorieën zoals ‘seksualiteit’, ‘ziekte en dood’, ‘voedsel’ of ‘lichaamsuitscheidingen’.

In het jongere *Groot scheldwoordenboek: Van apenkot tot zweefteef* heeft de auteur M. de Coster voor een alfabetische volgorde van de scheldwoorden gekozen in plaats van *Luilebol* dat thematisch gerangschikt is. Daarnaast is bij elk lemma een volledige beschrijving met een bron- en jaarvermelding. Het gaat meestal om moderne en tegenwoordig gebruikte scheldwoorden.

Als bronnen voor erotische woorden zijn naast de scheldwoordenboeken twee andere boeken gebruikt: ten eerste het *Erotisch woordenboek*, samengesteld door H. Heestermans, P. van Sterkenburg en J. van der Voort van der Kleij, en alfabetisch gerangschikt (met een etymologische verklaring en jaarvermelding bij elk lemma), en ten tweede *Sexicon – sexuele taalgids voor de jaren '90* van R.-H. Zuininga dat geen woordenboek is maar een boek over de taal van seks en erotiek.

Een paar handige woorden hebben we ook in het *Alcoholisch spreekwoordenboek* van M. A. van der Broek gevonden. In dit woordenboek zijn de lemma's weer alfabetisch geordend en bij elk lemma staan alle spreekwoorden en zegswijzen van het heden en verleden die met het drinken van alcohol te maken hebben.

Ten slotte bleek het boek *Vloeken: Een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie* van P.G.J. van Sterkenburg ook een handige bron te zijn omdat het naast het theoretische deel over vloeken ook een alfabetisch geordend lexicon van vloekwoorden bevat.

Al de vermelde bronnen zijn echter niet genoeg geweest. We hebben ook verschillende woordenlijsten op het internet geraadpleegd. Ten eerste is het *Bargoens voor beginners*, namelijk een taal die volgens de auteur M. Feenstra geen geheimtaal meer voor onderwereldfiguren is, zoals *Van Dale* het definieert, maar vandaag ook door gewone sprekers van het ABN overgenomen wordt.

Ten tweede hebben we de *Woordenlijst van belegen woorden* gebruikt, verzameld door het Neerlandsch Genootschap ter bevordering van het Belegen Woord dat “zich ten doel stelt om alom vergeten en verstofte woorden aan de vergetelheid te ontrukken”¹⁷. Het gaat om woorden die niet zoveel meer gebruikt worden, waaronder ook sommige vloekwoorden.

¹⁷ Bron: www.phrasebase.com/archive2/dutch/neerlandsch-genootschap-voor-het-belegen-woord.html

Daarnaast hebben we ook gebruik gemaakt van een omvattende lijst van scheldwoorden op www.taalkabaal.nl en de lijst van aandoeningen op www.wikipedia.org.

3.1.2. Gebruikte secundaire bronnen

In de eerste plaats werd als secundaire bron voor de gekozen woorden het *Chronologisch woordenboek* van N. van der Sijs gebruikt om het jaartal van verschijnen van de woorden op te zoeken. Dit woordenboek bevat een alfabetisch woordregister met het jaartal en een korte betekenis van alle woorden.

In geval dat de woorden in dit woordenboek niet te vinden waren, gingen we meteen over naar de grote woordenboeken op <http://gtb.inl.nl>. Deze website is een project van het Instituut voor Nederlandse lexicologie. ‘GTB’ staat voor de ‘Geïntegreerde taalbank’, die vier grote historische woordenboeken van het Nederlands bevat: het *Oudnederlands Woordenboek (ONW)*, het *Vroegmiddelnederlands Woordenboek (VMNW)*, het *Middelnederlandsch Woordenboek (MNW)* en het *Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT)*. Alle woordenboeken zijn nu al online beschikbaar en omvatten gezamenlijk de periode van ca. 500 tot 1976.

Laten we nu deze vier woordenboeken kort beschrijven:

- Het *ONW* beschrijft de woordenschat van ca. 500 tot 1200, dus het oudste Nederlands, en bevat ongeveer 4.500 trefwoorden (waaronder ook toponiemen) uit het zogenaamde Corpus Oudnederlands.
- Het *VMNW* is het woordenboek van het 13e-eeuwse Nederlands tot en met het jaar 1300. Het materiaal ervan is gebaseerd op het Corpus Gysseling en bevat ongeveer 25.500 trefwoorden waaronder ook antroponiemen, toponiemen en alle woorden van alle opgenomen literaire teksten.
- Het *MNW* gaat uit van het Middelnederlands van ca. 1250 tot 1550 en heeft 60.000 trefwoorden. In boekvorm telt het negen delen, waarvan het eerste in 1885 verscheen en het laatste in 1929.

- In het *WNT* wordt het geschreven Nederlands van 1500 tot 1976 behandeld. Het gaat om woordenschat uit Nederland en Vlaanderen. Dit woordenboek is het grootste van alle vier – het bevat ongeveer 400.000 trefwoorden, waaronder bijvoorbeeld ook vaktermen die niet exclusief door vaklieden worden gebruikt.¹⁸

En wat levert het zoeken in deze woordenboeken op? Als alle informatie over het trefwoord beschikbaar is, staat er het volgende bij:

- de huidige en originele spelling (eventueel de spellingsvarianten),
- de woordsoort en betekenis(sen),
- het gebied en jaartal van de oudste attestatie van het woord (in het *ONW* en *VMNW*),
- de frequentie van het woord in verschillende bronnen (bijv. literaire of ambtelijke),
- informatie over etymologie van het woord (bijv. uit welke taal of talen het overgenomen werd),
- informatie over morfologie (of het om een geled of ongeled woord gaat – bijv. het trefwoord *koning* is in het *ONW* als *kunink* gespeld en volgens het *ONW* is het een afleiding van het basiswoord *kunni* – een substantief met de betekenis ‘geslacht’ – en het suffix *-inga*),
- bij de oudere woorden ook informatie over flexie (bijv. bij het trefwoord *tafel* in het *VMNW* staan de uitgangen van alle bekende naamvallen),
- informatie over lexicologie (er worden de bestaande afleidingen en samenstellingen van het woord vermeld),
- citaat (of citaten) van de bronnen waar het trefwoord in voorkomt,
- verwijzing naar de overige GTB woordenboeken.

Van deze woordenboeken hebben we dus het meest gebruik gemaakt. Helaas ontbreekt bij sommige woorden het jaartal van de oudste vermelding, daarom was ook het *Chronologisch woordenboek* van N. van der Sijs nuttig.

¹⁸ Bronnen voor de beschrijving van de secundaire bronnen: <http://gtb.inl.nl>, <http://www.inl.nl>.

Soms hebben we ook naar het *Etymologisch woordenboek van het Nederlands (EWN)* gekeken dat bij sommige woorden de oudste dateringen bevat die in geen van de bovengenoemde woordenboeken zijn te vinden. Dit woordenboek behoort eveneens tot de projecten van het Instituut voor Nederlandse lexicologie en is te raadplegen op de website *www.etymologie.nl*. Het project kreeg de bijnaam *Kiliaanproject*, naar de lexicograaf Cornelius Kiliaan. Die heeft in zijn Nederlands–Latijnse woordenboek *Etymologicum teutonicae linguae* (1599), dat tegelijkertijd het eerste etymologische woordenboek van het Nederlands was, de Nederlandse woorden met woorden uit andere talen vergeleken. Dat doet het *EWN* ook.¹⁹

Naast de vier woordenboeken van de Geïntegreerde taalbank en het *EWN* hebben we nog de elektronische versie van het *WNT* op CD-ROM gebruikt in gevallen wanneer de oorspronkelijke definitie van het woord op de GTB-website niet te vinden was, of om een alternatieve oorspronkelijke spelling te zoeken.

Ten slotte werd het *Van Dale Groot woordenboek hedendaags Nederlands* vaak gebruikt, of eventueel *Kramers Woordenboek Nederlands*, om de semantiek van sommige woorden te raadplegen (vooral van de woorden die uit de woordenlijsten op het internet zijn gekomen waar geen betekenis bij staat). In deze woordenboeken wordt bovendien vaak aangeduid of het woord formeel of informeel is, wat soms in de bovengenoemde woordenboeken niet te vinden is.

3.1.3. Criteria voor de samenstelling van het corpus

Alle woorden die deel van het corpus uitmaken, moeten aan de volgende criteria voldoen:

1. Het gekozen woord moet een taboewoord zijn volgens onze werkdefinitie, zoals die in paragraaf 2.3. wordt beschreven. In het corpus zijn ook woorden inbegrepen die op zichzelf geen taboebetekenis hebben, maar als kernwoord in een uitdrukking kunnen voorkomen, die wel een taboebetekenis heeft (bijv. het

¹⁹ Bron: *www.inl.nl*

woord *brij* betekent ‘pap’ en heeft dus op zichzelf geen taboebetekenis, maar als het in de uitdrukking *de brij in het lijf hebben* optreedt, betekent het ‘dronken zijn’).

2. Alleen taboewoorden met de spelling ‘ie’ en ‘i’ voor het foneem /i/, ‘ij’ voor het foneem /ɛi/, ‘uu’ en ‘u’ voor het foneem /ü/, en ‘ui’ voor het foneem /Λü/ zijn in het corpus opgenomen. De uitspraak van de woorden is ook belangrijk want bijvoorbeeld niet alle woorden met de spelling ‘ij’ worden als /ɛi/ uitgesproken (bijv. suffix *-lijk* wordt met sjwa /ə/ uitgesproken – zie ook paragraaf 2.1.2.).
3. Aangezien de diftongering niet vóór *r* heeft gewerkt, hebben we zulke woorden uit het corpus weggelaten (bijv. het taboewoord *mier* kon niet in het corpus opgenomen worden).
4. Een belangrijk criterium is ook de tijdbeperving – de gekozen woorden moeten namelijk vóór 1500 zijn ontstaan. Zo kunnen we er zeker van zijn dat ze nog niet gediftongeed waren. Vanwege deze tijdbeperving kunnen sommige woorden echter geen deel van het corpus uitmaken, hoewel ze aan de fonologische en semantische kenmerken voldoen (bijv. *tiet*).

Nadat we de bovengenoemde bronnen en criteria bij de verzameling van taboewoorden voor ons corpus hebben gehanteerd, zijn we tot het cijfer 91 gekomen. Dit aantal woorden blijkt genoeg te zijn om statistisch significante waarden te kunnen krijgen. In dit verband verwijzen we bijvoorbeeld naar een praktijkboek *De techniek van de enquête* van W. de Schamphelleire waarin onder andere de statistische beschrijving van de verzamelde data wordt behandeld.

3.2. Beschrijving van het corpus

Alle woorden die we verzamelden en die aan de selectiecriteria voldeden hebben we volgens de fonemen in vier tabellen gezet. De eerste groep (foneem /i/) bevat 29 taboewoorden, de tweede (foneem /ɛi/) 33, de derde (foneem /ü/) 2 en in de vierde (foneem /Δü/) staan 27 woorden met een taboebetekenis. De woorden zijn in elke groep alfabetisch gerangschikt en worden altijd in een aantal categorieën qua oorsprong, spelling, fonetiek, morfologie en semantiek ingedeeld. Al de categorieën worden hieronder beschreven.

Voor een beter overzicht hebben we aan het eind van deze scriptie een glossarium toegevoegd van alle woorden die we in het corpus en in de scriptie gebruikt hebben (zie Bijlage 9.2.).

3.2.1. Het jaar van de oudste attestatie

De eerste categorie is het jaar van de oudste attestatie van het woord. De jaarvermelding is in de verschillende woordenboeken vaak niet dezelfde. We hebben daarom altijd de vroegste datum of de vroegste tijdspanne gekozen. Bij het woord *spruit* vermeldt van der Sijs de jaren 1351–1400 hoewel het waarschijnlijk al vroeger bestond omdat het in het VMNW vermeld is, met de datum 1295. Dit jaar komt dus in het corpus voor.

Als er naast de datum ook een woord tussen haakjes staat, betekent het dat we geen datering van het trefwoord hebben gevonden, wel van het woord dat dezelfde stam heeft en waarvan het trefwoord waarschijnlijk afgeleid is. Als voorbeeld geven we het woord *overvlieger* dat in het MNW zonder jaarvermelding staat, terwijl bij het woord *vliegen* de datum van de oudste attestatie (in het ONW) wel staat vermeld.

Op basis van de datering van het eerste voorkomen van de woorden kunnen we helaas niet met zekerheid vaststellen of het woord daarvoor wel of niet gebruikt werd.

Hoewel al de taboewoorden (of de woorden waarvan ze de afleiding vormen) de datering van vóór 1500 hebben, moest er één uitzondering in het corpus gemaakt zijn, namelijk het woord *tiet*. De oudste attestatie van dit woord komt uit 1599, maar dat betekent niet dat het met zekerheid na 1500 is ontstaan.

In het Engels bestond het woord *teat* (dat uit het Frans komt en een variant is van *tit*) met dezelfde betekenis al in de 13e eeuw.²⁰ Het is dus goed mogelijk dat het woord ook in het Nederlands al vroeger voorkwam. Het is ook mogelijk dat dit ook het geval met andere woorden is geweest, maar dat is een onderwerp voor een ander onderzoek.

3.2.2. Het gebied van de oudste attestatie

De informatie over het gebied vinden we alleen in het VMNW. Het gaat echter niet noodzakelijkerwijs om de oudste attestatie van het woord zelf want veel van de woorden zijn al vroeger – in het ONW – opgenomen. En hoewel de trefwoorden in het ONW vaak als eigennamen verschijnen (in plaats van soortnamen die we pas in de latere woordenboeken vinden), hebben ze waarschijnlijk als bijnamen voor beroepen gediend die samenhangen met de betekenis van de trefwoorden. Een paar voorbeelden ter illustratie: *Nagel* was waarschijnlijk de beroepsbijnaam van de nagelsmid, en *Kruik* was de beroepsbijnaam van de kruikenmaker, pottenmaker of herbergier. De eigennamen zijn dus blijkbaar verwant met de latere soortnamen.

Als er echter geen attestatie van het woord in het VMNW staat of als het woord te laat is ontstaan, dat wil zeggen dat het voor het eerst pas in het WNT werd opgenomen, dan kunnen we het gebied niet vaststellen.

De woorden in het corpus komen meestal uit de Zuidelijke Nederlanden (uit Limburg, Brabant, Oost- en West-Vlaanderen), op een paar gevallen na (er zijn een paar woorden uit het gebied van de Nederrijn, uit het zuidoosten van Holland en uit Zeeland). Zie *KAART 2*.

²⁰ Bron: Online Etymology Dictionary (<http://www.etymonline.com>)

KAART 2: De gebieden van de woorden zoals in het VMNW vermeld

In het corpus worden de gebieden met behulp van volgende afkortingen aangeduid:

Limburg (Lmb)	Brabant-Oost (BrO)
Brabant-West (BrW)	Brabant-Noord (BrN)
Oost-Vlaanderen (OVL)	West-Vlaanderen (WVL)
Vlaanderen (VLN)	Zeeland (Zland)
Nederrijn (Nrijn)	Holland-Oost (Hol-O)

3.2.3. Spelling en fonologie

Het is onmogelijk om bij elk woord in de tabel alle mogelijke spellingsvarianten weer te geven. In geval dat er een groot aantal spellingsvarianten bij het woord staan die in de cel van de tabel niet zouden passen, hebben we ongeveer drie tot vijf varianten gekozen, waarbij we de voorkeur probeerden te geven aan de spellingsvarianten waaraan de oorspronkelijke monoftong /i/ of /ü/ is te zien, en ook aan ten minste één afwijkende variant (als die in het woordenboek vermeld is). Als voorbeeld noemen we

de spellingsvarianten van het woord *zwijn* (*sueen-*, *suijn*, *suin(en)*, *svin*, *swīn*, *swijn*, *swīne*, *swine*, *zuijn*, *zuin*, *zujn*, *zwiin*, *zwijn*, *zwin*) waarvan we vier hebben gekozen, namelijk *swijn*, *swine*, *swīne* en *zuijn*. De eerste drie om de verschillende spelling van de monoftong /i/ aan te duiden, en de laatste als een min of meer afwijkende variant.

De categorie van spelling is nauw verwant met de fonologische categorie *diftongering* die weergeeft of het woord gediftongeed is of niet. Dat wordt vastgesteld op basis van de vergelijking van de oorspronkelijke en huidige spelling. Bij de uitspraak van de oorspronkelijke spellingsvarianten gaan we uit van het overzicht in *SCHEMA 3* (zie paragraaf 2.1.2.). Aan de fonologische categorie *diftongering* hebben we nog een andere categorie toegevoegd, namelijk het *aantal lettergrepen*.

3.2.4. Morfologie

Om het onderzoek breder te maken, hebben we ook de categorie van *woordsoorten* toegevoegd. Deze categorie wordt met behulp van volgende afkortingen aangeduid:

- zelfstandig naamwoord (znw)
- werkwoord (ww)
- bijvoeglijk naamwoord (bnw)
- bijwoord (bw)
- tussenwerpsel (tw).

3.2.5. Semantische categorieën

De semantiek wordt in de tabel door twee categorieën vertegenwoordigd, namelijk de betekenis en het domein van taboe.

3.2.5.1. Betekenis

De betekenis van de woorden bekijken we vanuit twee oogpunten. Daarvoor hebben we twee kolommen in de tabel gemaakt: de oorspronkelijke (of zonder taboe) betekenis aan de linkerkant, en de taboebetekenis aan de rechterkant.

Met de oorspronkelijke betekenis van het woord wordt bedoeld de betekenis van het woord die geen taboekarakter heeft. Deze betekenis kan ouder zijn dan de taboebetekenis (bijv. het woord *wijf* was vroeger een neutrale benaming voor een vrouw, terwijl het vandaag pejoratief is), maar het hoeft niet. Soms gaat het gewoon om een huidige betekenis zonder taboekarakter, terwijl de andere huidige betekenis met taboekarakter aan de rechterkant wordt vermeld. Bijvoorbeeld het woord *zwijn* is altijd een ‘hoefdier’ geweest, ook vandaag, maar daarnaast heeft dit woord nog twee taboebetekenissen gekregen, nl. ‘vuile, liederlijke persoon’ gekregen. Dus in de linkerkolom staat ‘hoefdier’, terwijl in de rechterkolom ‘vuile, liederlijke persoon’ staat.

Als het woord meerdere oorspronkelijke betekenissen heeft, probeerden we die betekenis kiezen waarop de taboebetekenis werd gebaseerd.

Deze indeling in twee betekenis categorieën is belangrijk omdat we eraan kunnen zien dat sommige woorden in kleinere of grotere mate hun taboebetekenis hebben bewaard (bijv. *schijten* of *tiet*), en de meeste woorden de taboebetekenis pas later hebben gekregen (bijv. *spijker* of *begijn*). De vraag is of dat voor of na 1500 is gebeurd. Op dit probleem komen we terug in de analyse (zie hoofdstuk 4.).

Het kan gebeuren dat de taboebetekenis van het woord tegelijkertijd de oorspronkelijke betekenis is. Dan wordt hij in beide kolommen vermeld om deze informatie uit te drukken (bijv. bij het woord *vuil* of *tiet*).

Vaste uitdrukkingen waarin het trefwoord voorkomt en waardoor het de taboebetekenis krijgt, worden in cursief tussen haakjes onder het trefwoord aangeduid en hun betekenis wordt dan ook in cursief bij de taboebetekenis vermeld (bijv. het woord *konijn* krijgt de taboebetekenis in de vaste uitdrukking *duf konijn* of *stom konijn*).

Opgemerkt dient te worden dat de woorden die dezelfde stam en dezelfde betekenis hebben, alleen één keer in het corpus voorkomen. Het gaat bijvoorbeeld om woorden als *zielig* en *zieltje*. Beide woorden komen uit het woord *ziel* en betekenen ‘een beklagenswaardige persoon, een stumper’. Voor het corpus hebben we dus alleen één van die woorden gekozen (nl. *zieltje*).

3.2.5.2. Domein van taboe

Voor een grondig onderzoek is het nodig om niet alleen de betekenis van de woorden op te zoeken, maar tevens om bij elk woord het semantisch domein onderzoeken. Daarom hebben we nog een aantal kolommen aan de tabel toegevoegd die de taboedomeinen aanduiden en die we nu gaan beschrijven, op basis van wat er al in de paragrafen 2.2. en 2.3. gezegd werd over de taboewoorden en hun werkdefinitie.

Informeel is het meest omvattende domein. Volgens onze werkdefinitie kunnen we namelijk van al de taboewoorden of taboe-uitdrukkingen in het corpus zeggen dat ze informeel zijn. Als het woord of de uitdrukking tot geen van de andere semantische domeinen (zie hieronder) behoort, wordt het onder dit domein geplaatst. Het gaat bijvoorbeeld om slangwoorden (bijv. *zwijn* met de betekenis ‘fiets’ in het Bargoens) of om de vaste uitdrukkingen die uit het *Alcoholisch spreekwoordenboek* komen en allemaal met het drinken van alcohol te maken hebben (bijv. *de brij in het lijf hebben* of *ziekte van Heineken hebben*). Deze woorden of uitdrukkingen kunnen we in de meeste taalsituaties zonder problemen gebruiken.

Onder het domein *schelden* vallen de woorden en uitdrukkingen die tegen iemand gericht kunnen zijn om hem te kwetsen, vernederen of bespotten (meer hierover in paragraaf 2.2.2.1.). Scheldwoorden zijn dus meestal beledigend, in tegenstelling tot de informele woorden. Een voorbeeld is het beledigende scheldwoord *nijper*, dat ‘meisje van lichte zeden’ betekent, tegenover het informele woord *schijten*.

Vloeken zijn woorden (zoals in het paragraaf 2.2.2.2. werd gezegd), die niet tot iemand gericht zijn, in tegenstelling tot scheldwoorden. In een vloek kan aan hemelse of

helse machten gerefereerd worden (zoals bijv. in het woord *verduiveld*) maar het hoeft niet altijd (zie paragraaf 2.2.2.2.).

Met *seks* wordt bedoeld alles wat met geslacht, geslachtsorganen of geslachtsgemeenschap te maken heeft. Dit domein wordt verder in *mannelijk* (*M*) en *vrouwelijk* (*V*) ingedeeld naargelang het taboewoord. Bij het woord *dijk* met de taboebetekenis ‘seksueel aantrekkelijke, mooie vrouw’ wordt het teken + onder het domein *seks-V* gezet, terwijl we bij het woord *wijzer* met de taboebetekenis ‘mannelijk geslachtsdeel’ de + bij *seks-M* zetten. Het woord *strijken* (of de daaraan verbonden uitdrukking *strijk leggen*) of het woord *begieten* in de uitdrukking *de bloementuin begieten* vallen onder beide domeinen (*M* en *V*) omdat hun taboebetekenis ‘geslachtsgemeenschap hebben’ beide geslachten aanduidt.

Het domein *lichaam* hoeft niet per se met geslachtsorganen te maken hebben. De laatste worden onder het domein *seks* genoemd. Onder *lichaam* vallen alle andere organen, evenals uitscheidingsprocessen of ziektes (bijv. het woord *kwijlen*, *schijten* of *puist*).

Sommige woorden kunnen slechts aan één domein toegeschreven worden (bijv. het woord *concubine*). Andere woorden of uitdrukkingen behoren echter tot meerdere domeinen (*schijten* is niet alleen een informeel woord, maar heeft ook betrekking op het lichaam; de uitdrukking *geile merrie* met de taboebetekenis ‘overseks meisje’ is een scheldwoord met een seksuele inhoud enz.). In zulke gevallen zetten we de + onder beide taboedomeinen.

4. ANALYSE VAN HET CORPUS

In dit paragraaf gaan we het corpus vanuit een aantal oogpunten analyseren. Alle kwantitatieve resultaten zullen we met behulp van tabellen en grafieken weergeven en vervolgens bespreken.

4.1. Onderdelen van de analyse

Het onderzoek bestaat uit de volgende analyses:

- *Diftongeringanalyse*

In de diftongeringanalyse zullen we bepalen hoeveel van de woorden in ons corpus wel en hoeveel niet gediftongeerd zijn. Hierbij gaan we uit van de oorspronkelijke en huidige spelling van de woorden. In het kader van deze analyse zullen we ook nagaan waar de klemtoon bij bi- en polysyllabische woorden ligt.

- *Semantische analyse*

In het kader van de semantische analyse zullen we ten eerste laten zien welke woorden een taboebetekenis hebben gekregen en welke een taboebetekenis hebben bewaard. Ten tweede zullen we de categorie van de taboedomeinen analyseren. We willen proberen erachter te komen in hoeverre de diftongering door de taboewaarde van de woorden beïnvloed wordt.

- *Analyse van de afkomst*

Deze analyse heeft twee onderdelen: ten eerste geven we een overzicht van de datering van de woorden en ten tweede zullen we het gebied analyseren waaruit ze afkomstig zijn. Hoewel dit laatste onderdeel beperkt is tot de informatie van het VMNW, dat als enige van de bronnen het gebied van afkomst van de woorden vermeldt, kan het misschien toch een licht werpen op de problematiek van de diftongering.

- *Analyse van woordsoorten*

Met behulp van deze analyse willen we erachter komen welke woordsoorten het meest in het corpus voorkomen. Daarbij zullen we ook rekening houden met het feit dat sommige van de taboewoorden afgeleid zijn van een andere woordsoort.

- *Overzicht van het aantal syllabes*

Met behulp van dit overzicht zullen we zien of het aantal syllabes invloed op de diftongering heeft.

Tijdens het onderzoek zal ook de frequentie van de woorden in acht genomen worden. Op basis van bovenstaande analyses gaan we conclusies in verband met de diftongering van taboewoorden trekken. Met andere woorden: we zullen bepalen of de hypothese van Hamans (1979) met onze resultaten overeenkomt.

4.2. Betrouwbaarheid van de resultaten²¹

Hoe komen we erachter of de resultaten van ons onderzoek betrouwbaar zijn of slechts toevallig? Met behulp van het betrouwbaarheidsinterval, een statistisch middel, is het mogelijk om vast te stellen of de waarden van de resultaten van een onderzoek wel of niet betrouwbaar zijn. Dit interval krijgen we met behulp van de afwijking die we als volgt bepalen:

$$\mu = 2\sqrt{\frac{p \cdot q}{n}}$$

Waarin: μ = afwijking

n = aantal gevallen

p = positieve waarden (uitgedrukt in %)

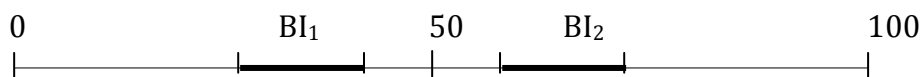
q = negatieve waarden (uitgedrukt in %)

²¹Bron: Schamphelreire, W. de (1986) *De techniek van de enquête. Een inleiding*. Leuven/Amersfoort: Acco.

Met behulp van de afwijking krijgen we twee delen van het betrouwbaarheidsinterval (BI_1 voor de positieve waarden en BI_2 voor de negatieve waarden).

$$BI_1 = p + \mu \text{ en } p - \mu$$

$$BI_2 = q + \mu \text{ en } q - \mu$$

De waarden van de resultaten zijn significant (en dus betrouwbaar) als de twee delen van het interval elkaar niet overlappen. Als ze elkaar wel overlappen, zijn de resultaten waarschijnlijk slechts toevallig. Als de afwijking nul of bijna nul is, zijn de waarden zeer significant. Over het algemeen geldt dat hoe meer gevallen (= n) het onderzoek bevat, hoe signifikanter de resultaten.

Het betrouwbaarheidsinterval voorspelt dat als er een vergelijkbaar onderzoek wordt uitgevoerd met hetzelfde aantal gevallen, de waarden opnieuw significant of niet significant zijn. (Zie paragraaf 4.3. voor de berekening van het betrouwbaarheidsinterval met de concrete waarden uit onze analyse.)

4.3. Diftongeringanalyse

Bij de diftongeringanalyse hebben we het aantal woorden van het corpus berekend, waarin de monoftong /i/ tot de diftong / ϵ i/ en de monoftong / \ddot{u} / tot de diftong / \wedge \ddot{u} / zijn gediftongeed (zie *TABEL 1* en *GRAFIEK 1*).

DIFTONGERING	+ diftongering	- diftongering	Totaal
/i/ → / ϵ i/	33	29	62
/ \ddot{u} / → / \wedge \ddot{u} /	26	3	29
Totaal	59	32	91

TABEL 1: Het aantal gediftongeerde en niet-gediftongeerde woorden

Uit *TABEL 1* blijkt dat uit de 62 /i/- en /ei/-woorden met de huidige spelling ‘ie’, ‘i’ en ‘ij’ meer dan 53% zijn gediftongeed. Bij de /i/-woorden heeft de diftongering niet gewerkt, terwijl de /ei/-woorden wel gediftongeed zijn. Daar zijn we achter gekomen op basis van wat er in paragraaf 2.1.2. over de spellingsvarianten werd gezegd (zie *SCHEMA 3*).

De aangetroffen spellingsvarianten bij de /i/- en /ei/-woorden in het corpus zijn ‘i’, ‘ī’, ‘î’ ‘ie’, ‘ij’, ‘ii’ of ‘y’. Een mooi voorbeeld is het woord *dijk* dat onder andere de spelling ‘dīk’, ‘dic’, ‘dijc’, ‘dijk’, ‘dijch’ en ‘dyc’ kent. Al deze varianten representeren in de oorspronkelijke spelling (voordat de diftongering werd voltooid) het foneem /i/. Pas na de diftongering werd de ‘ij’ als /ei/ uitgesproken (meer hierover in paragraaf 2.1.2.). De ‘ië’ in de spelling van twee woorden (‘vriën’ bij *vrijen* en ‘castiën’ bij *kastijden*) is geen spellingsvariant, want het foneem /e/ gespeld als ‘ë’ drukt de uitgang van de infinitief uit (*vri-en*) en behoort dus niet tot de stam *vri-*.

Interessant is de aangetroffen spellingsvariant ‘stjuen’ van het woord *stijven*. In paragraaf 2.1.2. werd gezegd dat men ‘ii’ schreef om de lengte van de /i/ aan te geven. De ‘ii’ kon echter makkelijk met de ‘u’ verward worden omdat men in de Middeleeuwen geen puntje op de ‘i’ zette. De andere ‘i’ werd dus als een ‘j’ geschreven, en in het geval van ‘stjuen’ is de eerste ‘i’ mogelijk weggevallen. De ‘u’ staat voor ‘v’, wat we al eerder in het fragment uit de *Karel ende Elegast* hebben gezien (zie paragraaf 2.1.2.). De ‘u’ in plaats van de huidige ‘v’ en ‘w’ komt in meerdere gevallen voor: *wrijven* kent naast ‘wriven’ ook de spellingsvariant ‘wriuen’ en *zwijn* werd vroeger onder andere als ‘zuijn’ gespeld.

Naast de bovengenoemde spellingsvarianten van de /i/ komen we soms ook andere fonemen tegen, die als ‘ee’ en ‘e’ zijn gespeld (zie het woord *brief* met de aangetroffen spelling ‘breef’ en ‘bref’ naast ‘brif’ en ‘brijf’). Waarschijnlijk zijn dit fonemen die in bepaalde gebieden voorkwamen. Bij het woord *biet* vinden we voor 1500 zelfs geen spelling die de /i/ zou aanduiden, want de enige aangetroffen spelling is

‘bete’ in het VMNW. Pas later werd in het WNT de huidige spelling ‘biet’ opgenomen (in de 17^e eeuw bestond de vorm ‘biete’ als meervoud van de vorm ‘beet’, maar pas aan het begin van de 18^e eeuw komt ‘biet’ ook als enkelvoud voor). Deze ‘ie’ is de klankwettige ontwikkeling van de Latijnse ‘ē’ (bēta), maar wordt in Middelnederlandse teksten niet gevonden.²²

De diftongering heeft niet gewerkt bij *grienen*. Er zijn drie mogelijke verklaringen voor dit verschijnsel:

- 1) Het woord is een /i/-relict (zie ook paragraaf 2.1.3.) dat ontleend is aan een niet-gediftongeed dialect.²³
- 2) Het is een klanknabootsend woord (zie paragraaf 2.1.3. en 2.1.4.), net zoals andere woorden met *gr-* (bijv. *groeten*, *grommen* of *grol*) die allemaal dezelfde wortel hebben (het Indoeuropese *g^h(e)r-* voor ‘roepen’).²⁴
- 3) Het woord heeft een taboebetekenis, daarom is het volgens Hamans’ theorie door de geringe frequentie niet gediftongeed.

Het MNW biedt voor *grienen* het lemma *grijnen* aan en merkt op dat deze variant als *grienen* werd uitgesproken. Dat bewijst weer dat de spelling ‘ij’ vóór de diftongering als /i/ werd uitgesproken.

Uit *TABEL 1* blijkt verder dat van de 29 /ü/- en /Λü/-woorden met de huidige spelling ‘u’ en ‘ui’ bijna 90% is gediftongeed. Alleen drie woorden hebben de diftongering van /ü/ tot /Λü/ niet ondergaan. De eerste twee woorden zijn *beduvelen* en *verduveld*, maar zelfs van deze twee woorden kan men niet zeggen dat ze helemaal niet gediftongeed zijn want van *beduvelen* is volgens het WNT het originele trefwoord *beduivelen* geweest, en *verduveld* wordt bijvoorbeeld in *Kramers Woordenboek Nederlands* ook met de variant *verduiveld* vermeld.

²² Bron: Etymologisch Woordenboek van het Nederlands (www.etymologie.nl).

²³ Bron: Etymologisch Woordenboek van het Nederlands (www.etymologie.nl); Schönfeld (1970: 91).

²⁴ Bron: idem

Het derde woord is *trui*. Het bevat nu wel het foneem /Λü/, maar het gaat om een andere /Λü/ die al voor de diftongering in sommige Nederlandse woorden bestond (bijv. *pui* of *bui*), en *trui* is dus ook één van deze woorden. Het is duidelijk uit de spelling, die geen kenmerken van de /ü/ toont. De enige aangetroffen spellingsvarianten zijn immers ‘troye’, ‘trôie’, ‘treie’, ‘trôge’ en ‘troige’. En de huidige spellingsvariant ‘trui’ komt pas later, nadat deze /Λü/ met de gediftongeerde /Λü/ rond 1700 samenviel (zie paragraaf 2.1.2.). Volgens Schönfeld (1970: 90) is deze niet-gediftongeerde /Λü/ in de oudere taal, tot de periode van het samenvallen, aan de afwijkende spelling te herkennen, onder andere aan ‘oi’/‘oy’ en in het Westvlaams aan ‘ei’/‘ey’. Dat klopt dus met de spellingsvarianten ‘troye’ en ‘treie’ (want *trui* komt volgens het VMNW uit het gebied van West Vlaanderen).

De aangetroffen spellingsvarianten bij de /ü/- en /Λü/-woorden zijn vooral ‘u’, ‘uu’, ‘ū’ en ‘uy’ (‘snuyven’ bij het trefwoord *snuiver*). Voor de uitspraak van al deze varianten geldt hetzelfde als voor de uitspraak van de spellingsvarianten van het foneem /i/, namelijk dat ze allemaal als /ü/ werden uitgesproken, voordat de diftongering voltooid werd (zie paragraaf 2.1.2., *SCHEMA 3*).

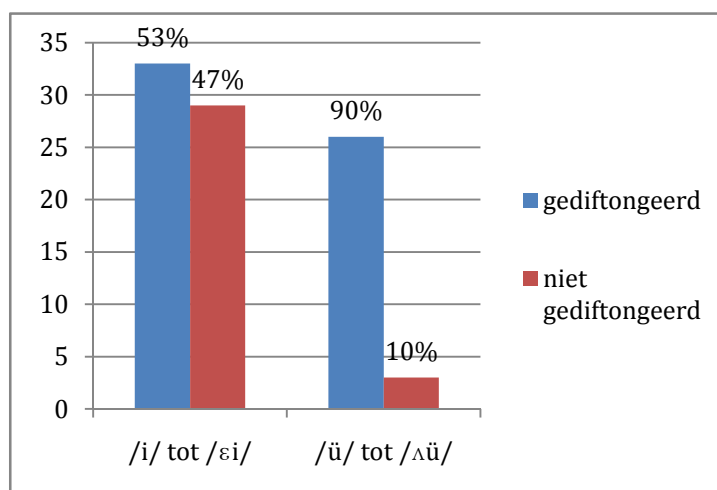
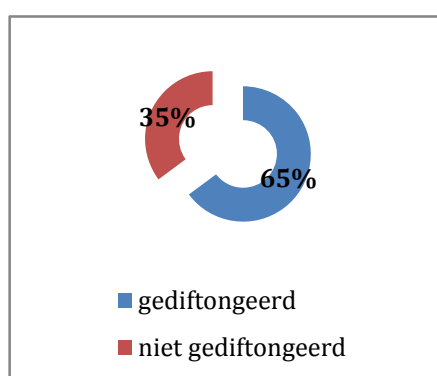
Nog andere spellingsvarianten vinden we bij het woord *trui* (zie hierboven), *fluim* en *duivel*. Voor het woord *fluim* bestaan naast ‘fluma’ ook de spellingsvarianten ‘flegma’ (ontleend aan het Latijn) en ‘fleuma’ (ontleend aan de Oudfranse ‘fleume’).²⁵ Daarnaast bestaat ook de spellingsvariant ‘flume’ die echter behoort tot een andere betekenis van het woord *fluim* (‘rivier’) en is ontleend aan het Franse woord voor ‘rivier’ *flume*.

Duivel wordt ook als ‘dieuel’, ‘diuval’, ‘dievel’ gespeld. De hoeveelheid verschillende spellingsvarianten van dit woord komt mogelijk door de redelijk hoge frequentie ervan: het ONW vermeldt 17 vindplaatsen, en het VMNW zelfs 121 vindplaatsen. Dat is een groot aantal, in vergelijking met andere woorden (bijv. *muis*

²⁵ Bron: Etymologisch Woordenboek van het Nederlands; het VMNW; het WNT op CD-ROM.

met 5 vindplaatsen in het ONW en 34 in het VMNW, of *lief* met 7 en 24 vindplaatsen in het ONW en het VMNW respectievelijk).

In totaal is van alle woorden uit het corpus slechts 65% gediftongeerd (zie *GRAFIEK 1*). Dit is een opvallend resultaat omdat het zou kunnen betekenen dat de hypothese van Hamans niet klopt, want hij zegt dat de diftongering in taboewoorden niet heeft gewerkt. We komen hier verderop op terug als we enkele andere factoren in aanmerking zullen nemen, zoals de taboewaarde en de afkomst van de woorden.

GRAFIEK 1,2: Procentueel overzicht van de diftongering

Om te kunnen vaststellen dat de resultaten statistisch significant zijn, maken we gebruik van de formule uit paragraaf 4.2., waarbij we de gevonden waarden van ons onderzoek invullen (het gaat om de waarden van *GRAFIEK 2*). Eerst zullen we het

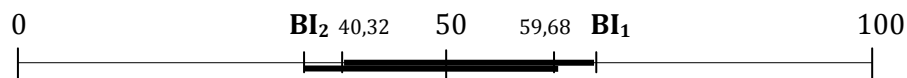
betrouwbaarheidsinterval voor de waarden van de diftongering van /i/ tot /**ei**/ berekenen, en dan van de diftongering van /ü/ tot /**Λü**/.

1) /i/ → /**ei**/

$$\mu = 2\sqrt{\frac{53 \cdot 47}{62}} = 12,68$$

$$BI_1 = 53 + 12,68 \text{ en } 53 - 12,68 = 40,32 \text{ en } 65,68$$

$$BI_2 = 47 + 12,68 \text{ en } 47 - 12,68 = 34,32 \text{ en } 59,68$$

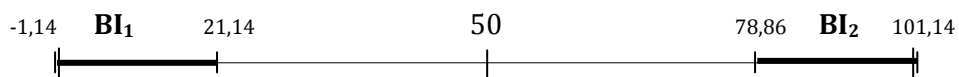
Aan de aslijn is te zien dat de BI₁ en BI₂ elkaar overlappen. Dat betekent dat de waarden niet statistisch significant zijn en dat het mogelijk is dat de waarden slechts toevallig zijn. (zie paragraaf 4.2.).

2) /ü/ → /**Λü**/

$$\mu = 2\sqrt{\frac{90 \cdot 10}{29}} = 11,14$$

$$BI_1 = 90 + 11,14 \text{ en } 90 - 11,14 = 78,86 \text{ en } 101,14$$

$$BI_2 = 10 + 11,14 \text{ en } 10 - 11,14 = -1,14 \text{ en } 21,14$$

Aan de aslijn is te zien dat de BI₁ en BI₂ elkaar niet overlappen. Deze waarden zijn dus wel statistisch significant (of betrouwbaar).

Deze analyse heeft laten zien dat slechts 65% van alle woorden zijn gediftongeed. Opvallend is dat van de /ü/- en /**Λü**-woorden bijna alle woorden de diftongering hebben ondergaan, terwijl van de /i/- en /**ei**-woorden slechts de helft van de woorden zijn gediftongeed.

4.3.1. Woordaccent

Als we nagaan waar het woordaccent ligt, zien we dat het bij de /ɛi/- en /ʌü/-woorden altijd op de klank ligt die gediftongeed is (*begijn*, *konijn*, *schijten*, *duivel*, *kruien*, *zuipen* enz.). Dat komt overeen met wat Hamans over de diftongering zegt, namelijk dat woorden alleen onder invloed van primair accent diftongeren (zie paragraaf 2.1.2).

Volgens deze theorie zou het woordaccent niet op de klanken moeten liggen die niet gediftongeed zijn. Dat is echter niet het geval. Ook bij de /i/- en /ü/-woorden, die de diftongering niet ondergaan hebben, ligt het accent op de /i/ en /ü/ (uitgezonderd *merrie*, *olie*, *overvlieger* en *peterselie*). De reden hiervoor kan de taboewaarde van deze woorden zijn, die we in paragraaf 4.4. grondiger zullen bekijken. Als dat echter het geval was, dan zouden de /ɛi/- en /ʌü/-woorden ook niet gediftongeed moeten zijn want die hebben, evenals de /i/- en /ü/-woorden, ook een bepaalde taboewaarde.

De semantische analyse, maar ook de analyse van de afkomst zal dus mogelijk verklaren waarom sommige woorden niet gediftongeed zijn.

4.4. Semantische analyse

In deze paragraaf zijn we ten eerste geïnteresseerd in de ontwikkeling van de betekenis van de woorden. Dat wil zeggen dat we een overzicht zullen maken van de woorden die in de loop der tijd hun taboebetekenis hebben ontwikkeld op basis van hun oorspronkelijke betekenis, en van de woorden die hun oorspronkelijke taboebetekenis hebben bewaard. Vervolgens zullen we ons verdiepen in de diverse taboedomeinen waarbinnen de woorden van ons corpus gerangschikt kunnen worden.

4.4.1. Ontwikkeling van de taboebetekenis

TABEL 2 bevat de betekenissen die bewaard zijn gebleven en de betekenissen die pas later een bepaalde taboewaarde kregen. Met taboewaarde wordt bedoeld: de kracht die een taboewoord heeft om iemand te kwetsen, ergernis op te wekken, of emotie uit te drukken.

Groep	Ontwikkeling van de betekenis	
	- taboe → + taboe	+ taboe → + taboe
/i/	27	5
/ɛi/	36	3
/ü/	-	5
/ʌü/	25	7
Totaal ²⁶	88	20

TABEL 2: Ontwikkeling van de taboebetekenis

Uit TABEL 2 blijkt dat van de 108 betekenissen (die tot het totaal van de 91 woorden in het corpus behoren), hebben 88 vroeger geen taboewaarde gehad. Dus de meeste woorden hebben de taboebetekenis pas in de loop der tijd gekregen. We wijzen er echter op dat veel van deze woorden hun taboebetekenis ontleen aan de vaste uitdrukking waarin ze voorkomen (bijv. *verdriet* in *stuk verdriet*, *schieten* in *huismussen schieten* enz. – zie hieronder).

Van de 29 /i/-woorden (die in totaal 32 betekenissen hebben) hebben vijf woorden hun betekenis volledig bewaard – *biest*, *concupine*, *hypocriet*, *tiet* en *ziekte*. Alle andere woorden in deze groep hebben de taboebetekenis pas later gekregen en het woord *ziekte* heeft naast de primaire betekenis nog één taboebetekenis gekregen in de uitdrukking *ziekte van Heineken hebben* ('te veel bier gedronken hebben').

Sommige woorden hebben twee verschillende taboebetekenissen, namelijk het woord *griezel*, dat naast de betekenis 'verachtelijke persoon' ook voorkomt in de samenstelling *griezelkamer* ('ruimte met sadomasochistische toestellen'), en *spriet*, dat

²⁶ Het totale cijfer komt niet overeen met het totale aantal van de woorden in het corpus, maar is hoger, doordat sommige woorden meer dan één betekenis hebben.

naast de betekenis ‘mannelijk geslachtsdeel’ ook voorkomt in de uitdrukking *lange spriet* of *dunne spriet* als een benaming voor een lange en dunne persoon.

Aan deze uitdrukkingen zien we dat sommige woorden op zichzelf geen taboebetekenis hebben. Pas de uitdrukking waarin het woord optreedt, krijgt een taboebetekenis. Andere voorbeelden van zulke woorden zijn:

- *begieten* – dit woord betekent op zichzelf ‘door gieten natmaken’, maar de uitdrukking *de bloementuin begieten* waarin het optreedt, krijgt de taboebetekenis ‘geslachtsgemeenschap hebben’;
- *konijn* – als ‘zoogdier’ heeft *konijn* op zichzelf geen taboebetekenis, maar de vaste uitdrukking *stom konijn* of *duf konijn* wel omdat die een ‘verachtelijke persoon’ aanduidt;
- *merrie* – pas de uitdrukking *geile merrie* (‘overseks meisje’) krijgt een taboebetekenis, want op zichzelf heeft *merrie* de betekenis ‘vrouwtjespaard’.

Sommige taboebetekenissen zijn vaak op metafoor of metonymie gebaseerd (zoals al in het paragraaf 2.2.2.1. werd aangeduid). De primaire, letterlijke betekenis van het woord *spriet*, ‘spruit van een plant’, is metaforisch overgegaan naar het taboedomein, zodanig dat het woord een secundaire betekenis ‘lange, dunne persoon’ krijgt, waaraan de gelijkenis met de spriet (dus met de letterlijke betekenis) is te zien.

Dezelfde metaforische overdracht vinden we ook bij het woord *struisvogel*, dat een ‘vogel met een lange hals’ betekent en tegelijkertijd een benaming voor een ‘persoon met een lange hals’ is. Een gelijkenis kunnen we bijvoorbeeld ook in het woord *peterselie* zien, waarvan de primaire betekenis ‘gewas’, en de figuurlijke, taboebetekenis ‘schaamhaar’ is, of bij de benamingen voor geslachtsorganen (*pruim* voor vrouwen en *piek* of *spriet* voor mannen). Van Bree (1996: 34) zegt over deze “inheemse” benamingen dat ze sterk in de mode zijn en vaak in plaats van de vreemde, eufemistische woorden als *penis* of *vagina* worden gebruikt.

De metaforische overdracht gebeurt echter niet altijd. Men zal bijvoorbeeld nauwelijks bij het woord *dijk* een gelijkenis tussen de betekenis ‘seksueel aantrekkelijke vrouw’ en ‘aarden wal’ zien. Het is ook interessant dat het woord *uil* dat altijd als symbool van wijsheid wordt beschouwd, als scheldwoord voor een domme persoon gebruikt wordt. Ook in het Tsjechisch is dit het geval – de uil is in logo’s van veel scholen of bibliotheken, maar tegelijkertijd kent het Tsjechisch de uitdrukking *Kijk niet als een uil*, die domheid impliceert.

Laten we nu naar *TABEL 2* terugkeren. Het blijkt dat van de 33 /*ɛi*/-woorden (met in totaal 39 betekenissen) slechts drie betekenissen in de taboesfeer zijn gebleven. Het gaat om de betekenissen van de woorden *kwijlen* en *schijten*, en om de betekenis ‘dood lichaam’ van het woord *lijk*, waarvan de tweede betekenis (‘verachtelijke of waardeloze persoon’) niet oorspronkelijk is en pas later is ontstaan.

Van de 27 /*Δü*/-woorden (met in totaal 32 betekenissen) hebben alleen twee woorden hun taboebetekenis(sen) volledig bewaard. Het gaat om alle betekenissen van het woord *vuil* (of de afleidingen ervan *vuilak/vuilerik*) en om de betekenis van het woord *puist*. In de woorden *buil*, *duivel* en *fluim* zijn de primaire betekenissen bewaard (‘bult’, ‘boze geest, Satan’ en ‘slijm’ respectievelijk) en daarnaast heeft elk van deze drie woorden een andere taboebetekenis gekregen: *duivel* krijgt een taboebetekenis die ontleent is aan de uitdrukking *loop naar de duivel*, *fluim* krijgt een tweede betekenis van ‘kwal’ of ‘persoon zonder karakter’, en *buil* is ook een benaming voor een ‘verachtelijke persoon’ mits het in een samenstelling als *kankerbuil* of *pestbuil* voorkomt.

Wat samenstellingen en afleidingen betreft, is er een probleem met de dateringen. De datum van het basiswoord van de afleiding of van de basiswoorden van de samenstellingen is altijd bekend, in tegenstelling tot de samenstellingen of afleidingen zelf.

We weten bijvoorbeeld dat het woord *kuisheid* met de huidige taboebetekenis ‘maagdelijkheid’ afgeleid is van het bijvoeglijk naamwoord *kuis* en dat het voor het eerst tussen 1265–1270 werd opgenomen, of dat het woord *huilebak* (‘iemand die vaak huilt’) pas in de 17^e eeuw is ontstaan (en het daarom geen deel van het corpus kon uitmaken), in tegenstelling tot *huilen* dat al in 1287 werd opgenomen. De afleiding *overvlieger* is in het MNW vermeld, dus hoewel we niet de precieze datum kennen, kunnen we veronderstellen dat het voor 1500 is ontstaan. Voor de andere samenstellingen van ons corpus kunnen we echter niet met zekerheid bepalen wanneer ze zijn ontstaan. Wel weten we dat de basiswoorden van de samenstellingen voor 1500 zijn vermeld. (In paragraaf 4.6. wordt een overzicht gegeven van alle samenstellingen die het corpus bevat en de dateringen van hun basiswoorden.)

Er rest nog één resultaat uit *TABEL 2*, namelijk de twee woorden met het foneem /ü/. Die hebben beide hun taboebetekenissen bewaard. De vraag is echter of de taboewaarde altijd dezelfde is geweest. De betekenis ‘door de duivel bezeten’ van het voltooid deelwoord *beduvelde* kan bijvoorbeeld in de Middeleeuwen een totaal andere waarde gehad hebben. Hetzelfde geldt voor het woord *verduvelde/verduiveld* in de betekenis ‘door duivel bezeten; bedorven’, en voor *duivel*, waarvan *beduvelen/beduivelen* en *verduvelde/verduiveld* zijn afgeleid.

De ongediftongeerde naast de gediftongeerde vorm (*beduvelen* naast *beduivelen* en *verduvelde* naast *verduiveld*) heeft waarschijnlijk te maken met lexicale diffusie. We hebben eerder reeds opgemerkt dat deze woorden buiten het bereik van dit proces zijn gebleven (zie paragraaf 2.1.4.) en dat er over de vorm *duvel* naast *duivel* wordt gesproken in verband met de expressiviteit²⁷ van woorden.

Volgens Hamans (1979: 65) werd het niet-gediftongeerde, expressieve taboewoord *duvel* vroeger in affectbeladen situaties gebruikt, als het gediftongeerde *duivel* niet genoemd mocht worden. In de woordenboeken komt *duvel* echter alleen voor

²⁷ In tegenstelling tot neutrale woorden drukken expressieve woorden ook de houding en gevoelens van de spreker uit (Grepl, M. et al. 1995).

als deel van idiomatische uitdrukkingen: in *Van Dale* vinden we *op zijn duvel krijgen* ('een pak slaag krijgen'), *voor de duvel en zijn ouwe moer niet bang zijn* ('moedig zijn') en *iemand de duvel aandoen* ('hem pesten, treiteren, kwellen') uit België, en in *Kramers woordenboek Nederlands* staat *te dom, stom om voor de duvel te dansen* ('zeer dom zijn') en *'t is of de duvel er mee speelt* ('er doen zich allerlei bizarre toevalligheden voor').

Om dit onderdeel van de semantische analyse samen te vatten, blijken de meeste woorden van het corpus oorspronkelijk geen taboebetekenis te hebben gehad. In dit verband dient opgemerkt te worden dat we niet met zekerheid kunnen zeggen wanneer de woorden de taboebetekenis hebben gekregen. Hoewel we met behulp van de woordenboeken kunnen vaststellen wanneer een woord voor het eerst opgenomen werd, kunnen we niet met zekerheid bepalen of de afleiding of samenstelling van dit basiswoord, dat in het ONW, VMNW of MNW niet vermeld wordt, en soms alleen in het WNT staat, voor 1500 is ontstaan.

4.4.2. Taboedomeinen

De plaatsing in de categorie van taboedomeinen is gebaseerd enerzijds op woordenboeken, die soms echter verschillende informatie bieden (*Van Dale* vermeldt dat *grienen* met de betekenis ‘hullen’ een pejoratief woord is, terwijl het WNT en *Kramers* geen expressiviteit in het woord zien), en anderzijds op het eigen taalgevoel. Dit deel van het onderzoek houdt dus een bepaalde subjectiviteit in.

Groep	TABOEDOMEIN					
	informeel	schelden	vloeken	seks		lichaam
				M	V	
/i/	14	9	-	12	13	6
/ɛi/	18	10	-	18	19	8
/ü/	2	-	3	-	-	-
/ʌü/	15	10	2	5	11	10
Totaal ²⁸	49	29	5	35	43	24

TABEL 3: Overzicht van de taboedomeinen

TABEL 3 geeft een overzicht van alle woorden met hun taboedomein of taboedomeinen (want meestal behoort het woord tot meer dan slechts één domein). De meeste woorden (78) hebben iets met seks te maken. Het domein seks is heel breed en de woorden erin kunnen verder in subdomeinen verdeeld worden, zoals seksuele activiteiten of geslachtsorganen. Daarom wordt er een ander overzicht gegeven (hieronder in *TABEL 4*) van deze subdomeinen.

Het corpus bevat ook een groot aantal informele woorden, maar de woorden zijn meestal niet alleen informeel, maar behoren ook tot een van de andere domeinen. Enkele voorbeelden:

TABOEWORD	BETEKENIS	DOMEINEN
<i>tiet</i>	vrouwenborst, tepel	informeel + lichaam
<i>schijten</i>	poepen	informeel + lichaam

²⁸ Het totale cijfer komt niet overeen met het totale aantal van de woorden in het corpus omdat de meeste woorden tot meer dan één taboedomein behoren.

<i>wijzer</i>	mannelijk geslachtsdeel	informeel + seks-M + lichaam
<i>luit</i>	vrouwelijk geslachtsdeel	informeel + seks-V + lichaam

Daarnaast zijn ook alle scheldwoorden en vloekwoorden tegelijkertijd informele woorden (*druif* als de benaming voor een ‘dwaas’, *luis* als de benaming voor een ‘verachtelijke persoon’, *nijper* met de betekenis ‘meisje van lichte zeden’; *verduveld/verduiveld* als een uiting van onaangename verrassing of ergernis enz.).

Seksuele en lichamelijke woorden daarentegen kunnen niet altijd tegelijkertijd als informeel beschouwd worden. Als voorbeeld noemen we *concupine* (‘bijzit’), *lief* (‘minnaar, minnares’) of *kastijden* (‘straffen’ in sadomasochisme) uit het domein *seks*, en *kwijlen* of *ziekte* uit het domein *lichaam*.

Tot het domein *lichaam* behoort ook onder andere het woord *snuiver*. Dit woord komt van het werkwoord *snuiven* met de betekenis ‘door de neus ademen’. Deze betekenis werd op een metaforische wijze op de betekenis van het woord *snuiver* overgedragen (‘drugsgebruiker die de drugs door de neus gebruikt’). Dit is het enige woord van het corpus dat met drugs heeft te maken, dus we hebben in ons corpus het domein drugsgebruik niet inbegrepen en dit woord gewoon onder het domein *lichaam* geplaatst, aangezien de neus een belangrijke rol in de betekenis speelt.

Woorden (of uitdrukkingen) die alleen in het domein *informeel* geplaatst kunnen worden, zijn bijvoorbeeld *schuit* (een schertsende benaming voor ‘kind’), *loop naar de duivel* (een reactie op een ongewenste opmerking; het gaat niet om een scheldwoord, maar om een verwensing – voor het verschil zie paragraaf 2.2.2.1.) of *grienen*. De frequentie van het woord *grienen* is heel gering (het VMNW vermeldt voor dit lemma alleen één vindplaats). Dat kan dus één van de verklaringen zijn voor het feit dat het woord niet gediftongeed is (zoals al in het paragraaf 4.3. aangeduid werd).

Tot het informele domein behoren ook de vaste uitdrukkingen die met het drinken van alcohol te maken hebben (de lijst van deze uitdrukkingen wordt hieronder op p. 55 gegeven).

In tegenstelling tot de informele woorden komen de vloekwoorden in het corpus niet zo veel voor. De enige vloekwoorden zijn *duivel*, *beduvelen/beduivelen* en *verduveld/verduiveld*. Het woord *vuil* is geen vloekwoord, maar één van zijn betekenissen ('tot bederf ondergaan') hebben we wel onder het domein *vloeken* geplaatst, omdat het met religie heeft te maken.

Opvallend is de productiviteit van het woord *duivel*. Niet alleen zijn veel woorden ervan afgeleid (naast *beduvelen/beduivelen* en *verduveld/verduiveld* ook bijv. *duivelin* of *duivelachtig*), maar we kunnen ook tientallen samenstellingen met dit woord aantreffen. Het WNT biedt onder andere *duivelbanner* ('iemand die duivels uitbant'), *duiveljacht* (oude naam voor een spel), *duivelmaker* ('iemand die de duivel voorstelt of afbeeldt'), *duivelskaas* ('paddestoel' in Zuid-Nederland), *duivelskunsten* ('toverkunsten') of *duivelwater* ('sodawater' in Zuid-Nederland).

Ook sommige woorden uit het domein *schelden* zijn heel productief. Het woord *buil* wordt zelfs krachtiger als men daarvan de samenstelling *kankerbuil* of *pestbuil* maakt, van het bijvoeglijk naamwoord *vuil* kan men de zelfstandige naamwoorden *vuilak* of *vuilerik* afleiden (daarnaast vinden we in de woordenboeken nog de afleiding *vuilik*) enz.

Een ander productief woord is *schijten* (of eerder *schijt*, 'poep') uit het domein *lichaam*. Hamans (1979: 65) geeft een reeks voorbeelden van samenstellingen met *schijt* om te laten zien dat dit woord frequent is: *schijtgat* ('anus'), *schijthuis* ('toilet'), *schijtkruid* (benaming voor verschillende planten met laxerende werking), *schijtlaars* ('bangerd'), *schijtreis* ('reis zonder resultaat of zonder zin') enz. Deze hoge frequentie verklaart volgens hem waarom het woord gediftongeed is. Het werd vroeger meer dan andere taboewoorden gebruikt omdat het niet zo'n groot taboekarakter had. Het heeft immers niets met seks te maken, alleen met ontlasting.

De samenstellingen met het woord *schijt* vinden we echter alleen in het WNT. Ze komen derhalve waarschijnlijk uit de periode van na de diftongering. En aangezien dat we geen van deze samenstellingen in het ONW, VMNW of MNW hebben

gevonden, kunnen we aannemen dat het woord vóór de diftongeringperiode niet zo frequent was, in tegenstelling tot wat Hamans (1979) suggereert. Als we naar de frequentie van *schijt(en)* in het ONW kijken (in VMNW is *schijt* noch *schijten* opgenomen), zien we dat er alleen één vindplaats voor *schijt* en één voor *schijten* wordt vermeld. Het lijkt er dus op dat het woord vroeger niet zo frequent was.

Ter vergelijking hebben we ook de frequentie van het woord *duivel* opgezocht dat zich volgens Hamans in dezelfde (taboe)sfeer als *schijt(en)* bevindt. Dit woord, hoewel zijn ongediftongeerde, expressievere vorm (de “taboenaam *duivel*”, aldus Hamans) nog bestaat, vormt ook veel samenstellingen (zie hierboven) en is volgens het ONW en het VMNW veel frequenter dan *schijt* of *schijten* (met 17 vindplaatsen in het ONW en 121 in het VMNW). Als *duivel* frequenter is dan *schijten*, had het misschien ook geen grote taboewaarde en hebben we dus geen verklaring meer voor het voortbestaan van de niet-gediftongeerde variant *duivel*.

Een ander woord waarmee Hamans zich bezighoudt en dat in ons corpus staat, is *pijl*. Het woord *pijl* heeft volgens Hamans (1979: 64) dezelfde voorganger (*pile*) als het woord *piel*, dat door de diftongering van /i/ tot /ei/ niet aangetast werd en als een /i/-relict in sommige Hollandse dialecten is bewaard. De verklaring van Hamans hiervoor is dat *piel* tot een lagere stijl dan *pijl* behoort (nl. dat *piel* een taboewoord is).

We hebben het woord *piel* in het *Erotisch woordenboek* gevonden als de taboebenaming voor het mannelijk geslachtsdeel. Dit woordenboek bevestigt wat Hamans zegt, namelijk dat het woord historisch gezien een gewestelijke (Hollandse) variant van *pijl* is. Het woord *pijl* staat daar echter ook, met dezelfde betekenis als *piel*. Daarom hebben we het woord *pijl* in ons corpus opgenomen.

Het woord *piel*, in tegendeel, maakt geen deel van het corpus uit omdat het volgens de secundaire bronnen te jong lijkt te zijn om de diftongering te kunnen ondergaan. De jaarvermelding volgens het *Chronologisch woordenboek*, dat naar het WNT verwijst, is 1898 (daarvoor werd het woord nooit opgenomen). Het WNT vermeldt geen taboebetekenis van dit woord, maar het biedt wel een gewestelijke

betekenis aan (uit Noord-Holland), namelijk ‘brok’ of ‘dik stuk’. Mogelijk is dus de taboebetekenis waarvan Hamans (maar ook het *Erotisch Woordenboek*, *Van Dale* en *Kramers*) spreekt van deze betekenis afgeleid.

Het is mogelijk dat *piel* als een /i/-relict in sommige dialecten is gebleven vanwege zijn taboekarakter, maar volgens het *Erotisch woordenboek* lijkt ook het woord *pijl* dezelfde taboebetekenis als *piel* te hebben. Het kan dus dat *piel* toch *pijl* is geworden, in tegenstelling tot wat Hamans (1979) in de titel van zijn artikel suggereert.

Er was al eerder sprake van taboewaarde van de woorden (zie hierboven). Op basis van de taboedomeinen zullen we hieronder proberen de verschillende taboewaarde (of kracht) van de woorden aan te geven:

TABOEWAARDE	DOMEIN
	+ schelden + seks (<i>nijper</i>)
	schelden (<i>spijker, rooie biet</i>); seks + informeel (<i>pijpen</i>)
	seks (<i>concubine, vrijen</i>); vloeken (<i>verduveld</i>)
	lichaam + informeel (<i>schijten</i>)
	– lichaam (<i>kwijlen</i>)

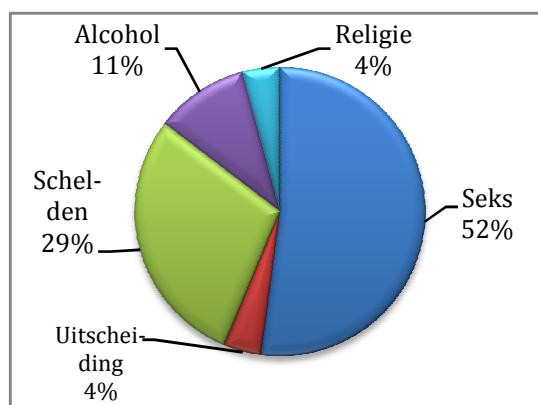
Hoewel de bovenstaande rangschikking nogal subjectief is, is zij toch nuttig om te laten zien dat niet alle woorden dezelfde taboewaarde hebben. Het domein *schelden* bezet de topositie omdat het doel ervan altijd is om iemand anders te bespotten of beledigen. De taboewaarde van *seks* en *vloeken* hangt af van de spreker en toehoorder. Een religieus mens zal misschien een vloek nooit uitspreken of willen horen en zal meer tolerant zijn ten opzichte van woorden die met seks te maken hebben maar geen ergernis wekken (zoals het woord *concubine*). Een niet-religieus mens in tegendeel zal een vloek misschien niet als een taboewoord beschouwen, maar tegelijkertijd een lichamelijk woord als *schijten* onacceptabel vinden.

Om de echte taboewaarde van alle woorden, die we in het corpus verzamelden, te bepalen zou een enquête onder moedertaalsprekers moeten worden gedaan, want zoals in paragraaf 2.2.2. werd gezegd, wat taboe is, hangt van culturele waarden en religie af.

Laten we nu meer gedetailleerd naar sommige taboedomeinen kijken. *TABEL 4* geeft een overzicht van een semantische verdeling van de taboedomeinen *seks* en *schelden*. Daarnaast wordt aandacht besteed aan een deel van het domein *lichaam* (nl. uitscheidingsprocessen) en een deel van het domein *informeel* (nl. het drinken van alcohol). De kolom *religie* komt overeen met het taboedomein *vloeken*.²⁹ *GRAFIEK 3* geeft weer hoe groot het aandeel van elk (sub)domein is.

Groep	Seks				Uit- schei- ding	Schelden				Al- co- hol	Re- li- gie
	geslachtsdelen		seksuele activiteiten	overig		vrouwen	domheid en waardeloosheid	uiterlijk	overig		
	M	V									
/i/	2	3	7	3	1	1	2	2	4	4	-
/ɛi/	4	1	14	6	2	4	1	1	2	3	-
/ü/	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
/ʌü/	-	5	3	3	1	1	5	1	2	3	2
Totaal	6	9	24	12	4	6	8	5	8	10	4

TABEL 4: Overzicht van sommige taboedomeinen en hun subdomeinen

GRAFIEK 3: Aandeel van het aantal woorden in elk (sub)domein

²⁹ In het overzicht worden niet de woorden, maar de betekenissen van de woorden gerekend.

Omdat we in *TABEL 4* onze aandacht alleen op het subdomein *uitscheiding* hebben gericht, zijn in het overzicht sommige woorden die tot het domein *informeel* behoren niet inbegrepen, zoals *grienen* (informeel voor ‘huilen’) of *spruit* (een schertsend woord voor ‘kind’). In de meeste woorden is het informele aspect echter al inbegrepen (zie de voorbeelden bij *TABEL 3*).

Hetzelfde geldt ook voor sommige lichamelijke woorden die buiten het bereik van *TABEL 4* zijn gebleven omdat ze niets met uitscheiding te maken hebben, zoals *puist* (‘pukkel, gezwel’) of *ziekte* (‘aandoening’). Tot uitscheiding behoort niet alleen poepen, maar bijvoorbeeld ook zweet of andere vochten, die allemaal te maken hebben met het domein *lichaam* (ook dus het woord *biest* dat ‘eerste melk na de bevalling’ betekent).

Onder *seks-overig* worden alle overige woorden van het domein *seks* inbegrepen (bijv. *dijk*, het informele woord voor ‘seksueel aantrekkelijke vrouw’). Sommige woorden behoren tot twee subdomeinen. Het gaat vooral om de scheldwoorden die met vrouwen te maken hebben – die worden dus onder de subdomeinen *seks-overig* en *schelden-vrouwen* geplaatst, bijvoorbeeld *nijper* (‘meisje van lichte zeden’), *begijn* (‘puriteinse’) of *trui* (‘lichte vrouw’).

Onder het subdomein *verachting-overig* vallen de woorden waarmee iemand wordt veracht, maar niet noodzakelijkerwijs een vrouw en niet om domheid of omdat de persoon waardeloos is. Hieronder valt dus bijvoorbeeld het woord *bedrieger* (‘leugenaar’), *druif* (‘dwaas’) of *zwijn* (‘vuile, liederlijke persoon’).

Als het woord meer betekenissen heeft die tot hetzelfde subdomein behoren, worden de betekenissen als één gerekend. Het gaat om de betekenissen ‘door de duivel bezeten, bedorven’ en ‘vervloekt’ bij het woord *verduveld/verduiveld* die beide tot het subdomein *religie* behoren, en de betekenissen ‘dronkelap’ (*jeneverkruik*) en ‘alcohol drinken’ (*aan de kruik zijn*) bij het trefwoord *kruik*.

Het werd al duidelijk gemaakt dat de meeste woorden met seks te maken hebben (zie *TABEL 3*). Bovendien blijkt uit *TABEL 4* dat de meeste woorden uit het domein *seks*

seksuele activiteiten aanduiden, zoals de woorden *wielen*, *stijven*, *kruien* of vaste uitdrukkingen *een vaatje ijken*, *strijk liggen* of *aan zijn gerief komen*. Het woord *rijden* is interessant met betrekking tot de diftongering omdat het al in de 13^e eeuw ‘paren’ betekende, dus het had toen al een bepaalde taboewaarde. Toch is het gediftongeerd.³⁰

Populair zijn ook benamingen voor geslachtsorganen: taboewoorden voor vrouwelijke geslachtsdelen vinden we vooral onder de /ʌü/-woorden (*pruim*, *muis*, *kruid* enz.), en voor de mannelijke vooral onder de /ɛi/-woorden (*partij*, *pijl* of *pijp*).

Wat de scheldwoorden betreft, is het duidelijk dat er een groot aantal bestaan die vrouwen noemen (*nijper* drukt een ‘meisje van lichte zeden’ uit, *wijf* is een pejoratieve benaming voor een vrouw enz.) Scheldwoorden noemen daarentegen zelden mannen (behalve een paar uitzonderingen zoals het woord *overvlieger* dat ‘vrouwenverleider’ betekent).

Woorden die met het drinken van alcohol te maken hebben, maken altijd onderdeel uit van vaste uitdrukkingen:

- *kriek* (*het voor zijn kriek hebben*),
- *olie* (*in de olie zijn*),
- *vlieg* (*een vlieg in ‘t oog hebben*) – een Vlaamse uitdrukking, hoewel het woord *vlieg* volgens het VMNW uit het gebied van de Nederrijn komt.
- *ziekte* (*ziekte van Heineken hebben*),
- *brij* (*de brij in het lijf hebben*),
- *ijk* (*aan zijn ijk liggen*),
- *pij* (*de pij vol hebben*),
- *kruik* (*aan de kruik zijn*) – dit woord komt ook voor in de samenstelling *jeneverkruik* (‘dronkenlap’) die ook met alcohol te maken heeft,
- *ruit* (*een ruit op hebben*),

³⁰ Naast het intransitieve werkwoord *rijden* staat in het *Erotisch woordenboek* ook de transitieve variant *berijden* die dezelfde taboebetekenis heeft.

- *zuipen (onmatig alcohol drinken)*.

Deze uitdrukkingen hebben een eufemistisch karakter, dat wil zeggen dat hun functie is een onaangename werkelijkheid mooier uit te drukken. We hebben ze in het corpus geplaatst, omdat ze verwijzen naar handelingen die taboe kunnen zijn. En als een bepaalde handeling taboe of te vermijden is, dan ligt het voor de hand dat ook het betreffende woord te vermijden is. Van Sterkenburg (1997: 93) is van dezelfde mening.

Andere eufemismen, die naar seksuele taboes verwijzen, zijn het woord *geschiedenis*, een informele benaming voor het vrouwelijk geslachtsdeel, en de uitdrukking *de bloementuin begieten* met de betekenis ‘geslachtsgemeenschap hebben’.

We kunnen tot slot het volgende constateren. Niet alle taboedomeinen hebben dezelfde taboewaarde, dus ook niet alle woorden in het corpus hebben dezelfde taboewaarde. Als we de gediftongeerde en niet-gediftongeerde woorden ten opzichte van hun taboewaarde vergelijken, zien we dat de gediftongeerde woorden soms grotere taboewaarde hebben dan de niet-gediftongeerde woorden. Als voorbeeld noemen we het gediftongeerde scheldwoord *nijper* of *zwijn* tegenover het niet-gediftongeerde taboewoord *lief* (‘minnaar, minnares’) of *concubine* (‘bijzit’), of het gediftongeerde woord *druiper* (‘geslachtsziekte’) tegenover de niet-gediftongeerde *ziekte*.

Hierbij moeten echter sommige factoren in acht worden genomen.

Ten eerste kunnen we niet met zekerheid bepalen wanneer het woord de taboebetekenis heeft gekregen (bijv. het woord *druipen* bestond al in de 10^e eeuw, maar de daarvan afgeleide benaming voor de geslachtsziekte wordt pas in het WNT vermeld).

Ten tweede zijn er verschillende dialecten – aan de ene kant staan de dialecten waarin de woorden gediftongeerd werden (Holland, Brabant en een deel van Utrecht), en aan de andere kant de niet-gediftongeerde dialecten (West-Vlaanderen, Zeeland, de Veluwe en een deel van Limburg – zie paragraaf 2.1.2.), die het mogelijk maken dat er

naast elkaar een ongediftongeerde en gediftongeerde variant bestaan (bijv. *piel* naast *pijl*).

Ten derde is het moeilijk om vast te stellen of en in hoeverre het woord vroeger een taboebetekenis had. We kunnen daar tot op zekere hoogte achterkomen als we naar de frequentie van het woord kijken. Sommige woorden zijn heel productief in het vormen van afleidingen en samenstellingen, wat verwijst naar hun hoge frequentie, maar zoals uit onze analyse blijkt (zie de vermelde samenstellingen en afleidingen van de woorden *duivel* en *schijt* die allemaal uit het WNT komen, maar in geen van de oudere woordenboeken zijn vermeld), is dit niet zo betrouwbaar want we weten niet wanneer de samenstelling of afleiding is ontstaan – of het voor of na het proces van de diftongering is geweest.

Een betere manier om de frequentie van de woorden te bepalen, lijkt het aantal vindplaatsen te zijn zoals die in het ONW en VMNW vermeld worden. Hierdoor kunnen we de frequentie van verschillende woorden vergelijken (zie hierboven het aantal vindplaatsen bij *duivel* en bij *schijt* of *schijten*). Dit is echter ook niet altijd betrouwbaar, aangezien de gewestelijke of dialectische varianten van woorden niet altijd vermeld worden, zoals het gediftongeerde *piel* dat Hamans en het *Erotisch woordenboek* als een gewestelijke variant van het gediftongeerde *pijl* beschouwen.

Om te concluderen kunnen we vaststellen dat de hoeveelheid samenstellingen (zie de lijsten van samenstellingen van de woorden *duivel* en *schijt*) kan bepalen hoe hoog de frequentie (en dus het taboekarakter) van een woord nu is. Zij kan echter niet bepalen hoe hoog de frequentie (en dus het taboekarakter) van een woord voor de diftongeringperiode was. Wel kan het aantal vindplaatsen op de frequentie en daardoor op het taboekarakter wijzen, als het niet om een dialectisch woord gaat want dat wordt vaak in woordenboeken niet vermeld.

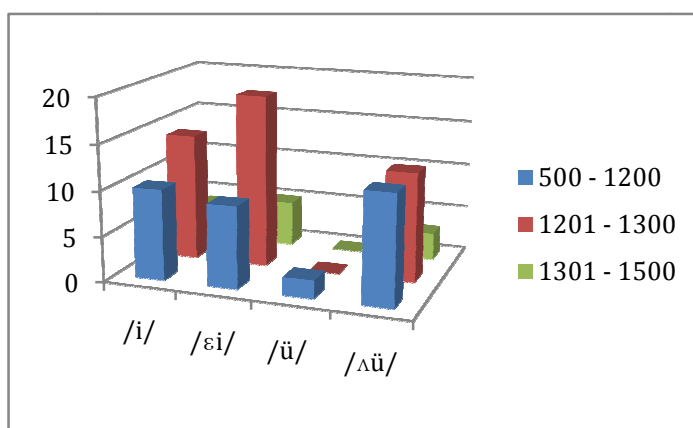
Om het onderzoek te vervolledigen, voegen we toe: het overzicht van de oudste attestaties en de gebieden waar de woorden vandaan komen (paragraaf 4.5.), de analyse van woordsoorten (paragraaf 4.6.) en van het aantal syllabes (paragraaf 4.7.).

4.5. Analyse van de afkomst

4.5.1. De oudste attestatie van de woorden

Omdat de belangrijkste periode voor de diftongering de 16^e en 17^e eeuw was (zie paragraaf 2.1.2.), is een van de criteria bij de samenstelling van het corpus geweest dat de woorden attesteerbaar zijn voor 1500. In *TABEL 5* en *GRAFIEK 3* wordt een overzicht gegeven van het aantal woorden verdeeld over drie periodes: 500–1200 (behandeld door het ONW), 1201–1300 (behandeld door het VMNW) en 1301–1499 (de dateringen van deze woorden komen uit het *Chronologisch Woordenboek*).

Groep	PERIODE		
	500 - 1200	1201 - 1300	1301 - 1499
/i/	10	14	4
/ɛi/	9	19	5
/ü/	2	-	-
/ʌü/	12	12	3
Totaal	33	45	12

TABEL 5, GRAFIEK 4: Statistisch overzicht van de oudste attestaties van de woorden

Uit *TABEL 5* en *GRAFIEK 4* blijkt dat bijna 37% van alle woorden al in het ONW werden opgenomen (hun datering komt uit de periode 500–1200), maar de meeste woorden (50%) vinden we in het VMNW. Dat is te verklaren door het aantal trefwoorden: het ONW bevat slechts 4.500 trefwoorden, terwijl het VMNW 25.500 trefwoorden bevat.

Één woord ontbreekt echter in dit overzicht, namelijk het woord *tiet* waarvan de oudste attestatie pas uit 1599 komt. Eerder in deze scriptie werd al gezegd dat het moeilijk is om vast te stellen wanneer een woord precies is ontstaan. We hebben dit probleem in paragraaf 3.2.1. aangestipt met behulp van het woord *tiet* dat in het Nederlands eerst aan het eind van de 16^e eeuw opgenomen werd, maar in het Engels al in de 13^e eeuw bestond. Het kan dus ook in het Nederlands voor 1500 ontstaan zijn, wat zou verklaren waarom dit taboewoord niet gediftongeed is.

In dit verband dient opgemerkt te worden dat ook Hamans in zijn onderzoek een aantal woorden gebruikt waarvan geen attestatie voor 1500 bestaat. Behalve *tiet* noemt hij ook *piel*, *piemel* en *piesen*. Het woord *piel* bestond, evenals het woord *tiet*, mogelijk al vroeger. Het komt in de woordenboeken waarschijnlijk niet voor omdat het om een dialectisme gaat (zie paragraaf 4.4.2). De twee andere woorden (*piemel* en *piesen*) zijn te laat ontstaan (we hebben geen dateringen ervan in het ONW, VMNW of MNW gevonden). Daarom zijn ze waarschijnlijk niet gediftongeed. Een andere mogelijke verklaring voor hun niet-diftongeren kan echter zijn dat ze (zoals het geval met *tiet* en *piel* blijkt te zijn) wel vroeg genoeg zijn ontstaan om de diftongering te kunnen ondergaan, maar vanwege hun taboekarakter ze buiten het diftongeringproces zijn gebleven (want *piesen* is een taboewoord voor ‘plassen’ en *piemel* voor ‘mannelijk geslachtsdeel’).

Het probleem is dus met de datering van de woorden. We kunnen niet met zekerheid bepalen wanneer het woord wel degelijk is ontstaan.

Het probleem met de datering komt ook voor bij afleidingen en samenstellingen. Zoals al gezegd (zie paragraaf 4.4.1.) is de datum van de basiswoorden voor de afleiding of samenstelling altijd bekend. Maar niet altijd kennen we de datum van de afleiding of samenstelling zelf.

We weten dat de afleidingen *overvlieger* of *wijzer* in het MNW zijn opgenomen, dus we mogen misschien aannemen dat ze voor 1500 zijn ontstaan. We weten echter niet wanneer de afleiding *nijper* is ontstaan en we kennen alleen de datering van het basiswoord ervan, het werkwoord *nijpen*. In het corpus wordt dit weergegeven doordat het basiswoord tussen haakjes achter de datum staat (bij het trefwoord *nijper* staat dus in de kolom *jaar*: 1240 (*nijpen*)).

Met de samenstellingen is het een beetje problematischer omdat ze twee basiswoorden hebben en in het corpus alleen de datum van het basiswoord staat dat één van de vier sleutelfonemen bevat (/i/, /ɛi/, /ü/ en /ʌü/). Een paar voorbeelden ter illustratie: bij het trefwoord *struisvogel* wordt de datum van het basiswoord *struis* vermeld, maar niet de datum van het basiswoord *vogel*, en bij de samenstelling *paardevijs* (dat onder het trefwoord *vijs* staat) wordt de datum van het basiswoord *vijs* vermeld, maar niet van het basiswoord *paard*.

Daarom bieden we hieronder een overzicht van alle samenstellingen die in het corpus staan, en de dateringen van hun beide basiswoorden.

SAMENSTELLING	JAARVERMELDINGEN VAN DE BASISWOORDEN	
<i>griezelkamer</i>	<i>griezel</i> : 1434–36 (<i>griezelen</i>)	<i>kamer</i> : 1201–1225
<i>nekhijger</i>	<i>nek</i> : 1240	<i>hijger</i> : 1351 (<i>hijgen</i>)
<i>paardevijs</i>	<i>paard</i> : 1220–40	<i>vijs</i> : 1100
<i>jeneverkruik</i>	<i>jenever</i> : 1240	<i>kruik</i> : 1164
<i>kankerbuil</i>	<i>kanker</i> : 1240	<i>buil</i> : 901–1000
<i>pestbuil</i>	<i>pest</i> : 1554	<i>buil</i> : 901–1000

*struisvogel**struis*: 1287*vogel*: 1091–1110

Alle basiswoorden zijn voor 1500 ontstaan, behalve het woord *pest*, waarbij in het *Chronologisch woordenboek* het jaar 1554 staat. Aangezien dit woord echter ook in het MNW opgenomen werd, is het mogelijk dat het al voor 1500 is ontstaan.

De vraag is echter wanneer de samenstellingen hun taboewaarde hebben gekregen, en dat gebeurde waarschijnlijk pas na de diftongering, aangezien al de basiswoorden diftongen bevatten, behalve *griezel*. Dit woord (of preciezer, het woord *griezelen*) wordt door Hamans (1979: 62) als een klanknabootsing beschouwd en het WNT zegt dat *griezelen* een frequentatief³¹ is van het woord *grijnzen*. Het bevat dus een bepaalde expressiviteit en daarom is het waarschijnlijk niet gediftongeed (zie ook paragraaf 2.1.3. waarin o.a. over het woord *griezelig* sprake is).

Deze analyse heeft laten zien dat het moeilijk is om de datering van sommige woorden te bepalen, vooral als het om een afleiding of een samenstelling gaat waarvan geen jaarvermelding in geen woordenboek is te vinden. Ook Hamans gebruikt in zijn onderzoek woorden waarvan geen attestatie voor 1500 bestaat.

4.5.2. Het gebied

Op grond van het VMNW hebben we een kaart gemaakt van de gebieden (en de steden, indien vermeld in het VMNW) waar de woorden vandaan komen (zie *KAART 2* in paragraaf 3.2.2.). We moeten hierbij in acht nemen dat het niet altijd om de plaats van het ontstaan van het woord gaat omdat uit het overzicht in paragraaf 4.5.1. duidelijk is dat veel van de woorden al in het ONW verschenen. Dit woordenboek geeft echter geen informatie over de vindplaatsen. Het kan dus zijn dat sommige woorden van hun oorspronkelijke gebied naar een ander gebied getrokken zijn.

³¹ *frequentatief* is een werkwoord dat herhaling aangeeft (bron: *Van Dale Groot woordenboek hedendaags Nederlands*)

Groep	GEBIED									
	Lmb	BrO	BrW	BrN	OVL	WVL	VLN	Zland	Nrijn	Hol-O
/i/	11	1	5	-	-	4	1	1	2	-
/ɛi/	12	-	2	1	1	3	-	1	4	2
/ü/	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
/ʌü/	8	-	1	1	1	6	-	-	3	1
Totaal	31	1	8	2	2	13	1	2	11	3

TABEL 6: Overzicht van de gebieden van de oudste attestaties (uit het VMNW)

Uit het overzicht blijkt dat de meeste woorden uit de Zuidelijke Nederlanden komen, vooral uit Limburg en West-Vlaanderen. Veel woorden komen ook uit verschillende delen van Brabant en uit het Nederrijnse gebied. De woorden waarvan geen attestatie in het VMNW te vinden is, konden geen deel van dit overzicht uitmaken.

In paragraaf 2.1.2. werden gebieden genoemd die gediftongeed zijn, en ook gebieden waar de diftongering niet plaatsvond. We merkten reeds op dat alleen Brabant, Holland en een deel van Utrecht zijn gediftongeed, maar niet het gebied van West-Vlaanderen, Zeeland, de Veluwe en een deel van Limburg. Op *KAART 1* in paragraaf 2.1.2. wordt het proces van de diftongering aan de hand van de woorden *huis* en *muis* geïllustreerd. We zien hier duidelijk dat de diftongering samenhangt met lexicale diffusie (zie ook *FIGUUR 2* in paragraaf 2.1.4.).

In paragraaf 2.1.2. staat ook een voorbeeld van Van der Horst en Marschall (2000) uit een niet-gediftongeed dialect, namelijk het woord *dijk* dat in Zeeland met een /i/ wordt uitgesproken.

Dit brengt ons tot het verband tussen de huidige spelling van de woorden en de uitspraak. In ons corpus zijn woorden met de spelling ‘ij’ als gediftongeed beschouwd omdat ze met een /ɛi/ worden uitgesproken. Aan het bovenstaande voorbeeld van het woord *dijk* (dat in Zeeland als /dik/ wordt uitgesproken) zien we echter dat het misschien niet het geval is. Het is mogelijk dat ook woorden uit andere niet-gediftongeerde gebieden als West-Vlaanderen (*partij*, *pijpen* en *rijzen*) en Limburg

(bijv. *kastijden*, *lijk* of *wijf*) nog met een /i/ worden uitgesproken, hoewel ze met een ‘ij’ zijn gespeld.

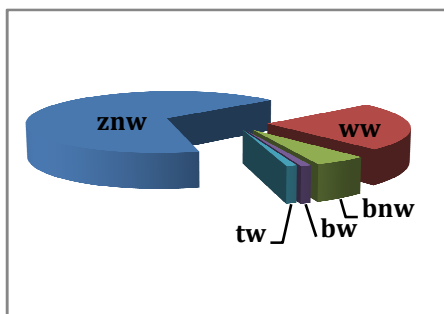
Dan komt echter de vraag op waarom de niet-gediftongeerde woorden als *biet*, *biest* of *hypocriet* die ook uit deze niet-gediftongeerde gebieden komen (want *biest* komt uit West-Vlaanderen, en *biet* en *hypocriet* uit Limburg), de spelling ‘ie’ hebben bewaard. Maar hier moet nog verder onderzoek naar gedaan worden.

Om dit deel van het onderzoek samen te vatten kunnen we het volgende constateren: hoewel sommige woorden in het corpus wel gediftongeed lijken te zijn (want ze zijn met een ‘ij’ gespeld), worden ze misschien met een /i/ uitgesproken, aangezien ze uit de niet-gediftongeerde gebieden komen.

4.6. Analyse van woordsoorten

Hieronder geven we een overzicht van alle woordsoorten die in het corpus voorkomen. In dit overzicht worden alleen de trefwoorden in acht genomen, dus niet de vaste uitdrukkingen, waarin de trefwoorden voorkomen.

Groep	WOORDSOORT				
	znw	ww	bnw	bw	tw
/i/	23	5	1	-	-
/ɛi/	19	13	2	-	-
/ü/	-	1	1	1	1
/Δü/	22	4	1	-	-
Totaal	64	23	5	1	1

TABEL 7, GRAFIEK 5: Overzicht van het aantal woordsoorten

Het aantal woordsoorten in dit overzicht is 94. Dat komt omdat uit de 91 taboewoorden in het corpus van één trefwoord (*hijgen*) nog een andere woordsoort ((*nek*)*hijger*) afgeleid is die een verschillende betekenis heeft (het werkwoord *hijgen* betekent ‘zwaar ademen van erotische opwindings’ terwijl het zelfstandig naamwoord (*nek*)*hijger* een benaming is voor een slappe persoon). Daarnaast kan het trefwoord *verduveld/verduiveld* als drie verschillende woordsoorten voorkomen (nl. als een bijvoeglijk naamwoord, bijwoord of tussenwerpsel) met respectievelijk drie verschillende betekenissen (‘door duivel bezeten, bedorven’, ‘in zeer hoge mate’ en als een uiting van een onaangename verrassing of ergernis).

Uit *TABEL 7* en *GRAFIEK 5* is te zien dat de meest voorkomende woordsoort bij de taboewoorden het zelfstandig naamwoord is (68%). Het heeft te maken met het feit dat veel van de taboewoorden benamingen zijn voor geslachtsorganen of dat ze als scheldwoorden tot mensen gericht zijn. Het gaat vaak om benamingen van dieren, planten, vruchten of zaken waarvan de betekenis op het taboewoord is overgedragen. Een aantal voorbeelden ter illustratie:

OORSPRONKELIJKE BENAMING	TABOEBETEKENIS
dieren: <i>merrie</i>	oversekst meisje (<i>geile merrie</i>)
<i>muis</i>	vrouwelijk geslachtsdeel
<i>zwijn</i>	vuil, liederlijk persoon
vruchten: <i>druif</i>	mal persoon, dwaas
<i>pruim</i>	vrouwelijk geslachtsdeel
planten: <i>kruid</i>	vrouwelijk geslachtsdeel
<i>peterselie</i>	schaamhaar
zaken: <i>pijp</i>	mannelijk geslachtsdeel
<i>schuit</i>	grote schoen
<i>spijker</i>	lang en dun persoon

Daarnaast vinden we in het corpus ook veel werkwoorden (24%). Dat komt omdat het diverse woorden bevat die seksuele activiteiten beschrijven. In dit verband dient opgemerkt te worden dat het woord (*het*) *wrijven* met de taboebetekenis ‘techniek

om orgasme te bereiken' geen werkwoord is, maar een zelfstandig naamwoord, of nog preciezer een substantivering van het werkwoord *wrijven*.

Tot slot kunnen we het volgende constateren: hoewel we erachter zijn gekomen dat de meeste woorden in het corpus zelfstandige naamwoorden of werkwoorden zijn, heeft de analyse van woordsoorten geen invloed op de diftongering laten zien.

4.7. Het aantal syllabes

Het aantal syllabes wordt alleen bij de trefwoorden berekend. Evenals in het overzicht van woordsoorten worden dus ook in dit overzicht de vaste uitdrukkingen, waarin de trefwoorden voorkomen, niet in acht genomen.

Groep	Aantal SYLLABES			
	1	2	3	4
/i/	9	13	3	4
/ɛi/	11	19	4	-
/ü/	-	-	1	1
/ʌü/	18	8	1	-
Totaal ³²	38	40	9	5

TABEL 8: Overzicht van het aantal syllabes

Uit *TABEL 8* blijkt dat het in het corpus vooral om mono- of bisyllabische woorden gaat. Onder de niet-gediftongeerde woorden lijken meer polysyllabische woorden te zijn (zeven van de /i/-woorden en beide van de /ü/-woorden hebben drie of vier syllabes).

We kunnen echter uit het aantal syllabes geen conclusies trekken, omdat we niet genoeg taboewoorden met het foneem /ü/ hebben gevonden om te kunnen bepalen of het aantal syllabes enige invloed op de diftongering heeft.

³² Het totale cijfer is 92 vanwege het verschillende aantal syllabes bij de woorden *hijgen* en *(nek)hijger*.

5. CONCLUSIES

5.1. Samenvatting van het onderzoek

We hebben ons in deze scriptie met de diftongering van taboewoorden beziggehouden. De diftongering is de overgang van een monoftong naar een diftong, die tussen het Middelnederlands en Nieuwnederlands heeft plaatsgevonden. Het gaat om de overgang van /i/ naar /ɛi/, /ü/ naar /ʌü/ en /u/ naar /ɔu/. Niet in alle streken heeft de diftongering plaatsgevonden. Volledig gediftongeed zijn alleen Holland, Brabant en een deel van Utrecht. Ook niet alle woorden hebben de diftongering ondergaan. Samenstellingen, klanknabootsende woorden en woorden uit een bepaalde gebruikssfeer zijn niet gediftongeed.

In dit verband heeft Camiel Hamans (1979) de hypothese geformuleerd dat woorden met een taboekarakter niet gediftongeed zijn. Volgens hem hangt dit samen met lexicale diffusie, het proces van de verspreiding van klankveranderingen via woorden. Volgens Hamans waren de taboewoorden minder frequent omdat ze tot een lagere stijl behoren, waardoor de lexicale diffusie minder succesvol was.

Ons onderzoek had als doel na te gaan of en zo ja in hoeverre de hypothese van Hamans falsifieerbaar was. Het was ons namelijk opgevallen dat het corpus voor zijn onderzoek zeer weinig woorden bevatte (Hamans noemt slechts zes taboewoorden met de fonemen /i/ en /ɛi/, nl. *piel*, *piep*, *piesen*, *schijt*, *tiet* en *vagina*, en slechts twee taboewoorden met de fonemen /ü/ en /ʌü/, nl. *duvel* en *duivel*). We hebben daarom besloten om zijn onderzoek uit te breiden en meer woorden met een taboekarakter te verzamelen, waaronder niet alleen woorden met de fonemen /i/ en /ɛi/ waarmee Hamans zich vooral bezighoudt, maar ook woorden met de fonemen /ü/ en /ʌü/.

We hebben een corpus van 91 woorden verzameld op basis van door ons bepaalde criteria. Om de woorden te kunnen onderzoeken, bevatten de woorden één van de volgende fonemen: /i/, /ü/ (maar niet vóór *r* omdat in dit geval de diftongering niet

heeft gewerkt – dus bijv. geen *mier*), /ɛi/ of /ʌü/. Om een kans te lopen diftongering te ondergaan, moest de oudste attestatie van de woorden voor 1500 zijn, omdat de belangrijkste periode voor de diftongering de 16^e en 17^e eeuw was. Het laatste criterium was dat de woorden aan onze definitie van een taboewoord moesten voldoen.

Vervolgens hebben we verschillende aspecten van de woorden in het corpus onderzocht: de diftongering, de klemtoon, betekenis en taboebetekenis van de woorden, afkomst van de woorden, woordsoorten en het aantal syllabes.

De diftongeringanalyse van het corpus heeft laten zien dat 65% van alle woorden zijn gediftongeed, waarvan 53% van de /i/-woorden en bijna 92% van de /ü/-woorden. Om te zien of de resultaten significant zijn, hebben we het betrouwbaarheidsinterval berekend voor elke gediftongeerde groep: bij de diftongering van /ü/ tot /ʌü/ zijn de resultaten significant, terwijl de resultaten bij de diftongering van /i/ tot /ɛi/ niet significant zijn. Dit betekent dat ze in het beste geval een tendens weerspiegelen en in het slechtste geval puur toevallig zijn.

In de semantische analyse hebben we ontdekt dat de meeste woorden oorspronkelijk geen taboebetekenis hadden, en dat we niet met zekerheid kunnen bepalen wanneer ze de taboebetekenis hebben gekregen. We kunnen alleen maar aannemen dat een woord pas na 1500 is ontstaan als het in het WNT is vermeld, en niet in de andere historische woordenboeken (het ONW, VMNW en MNW).

Ook werd duidelijk dat niet alle woorden in het corpus dezelfde taboewaarde (of kracht) hebben en dat sommige gediftongeerde woorden een grotere of ten minste dezelfde taboewaarde hebben als sommige niet-gediftongeerde woorden. Als voorbeeld hebben we genoemd het gediftongeerde woord *druiper* ('geslachtsziekte') tegenover het niet-gediftongeerde woord *ziekte*. Er dient echter opgemerkt te worden dat dit deel van het onderzoek een bepaalde subjectiviteit inhoudt.

Analyse van de oudste attestaties heeft laten zien dat er een probleem is met de datering van sommige afgeleide woorden en van de samenstellingen, omdat we vaak

alleen de datum van het basiswoord kennen, maar niet zeker weten wanneer de afleiding of samenstelling is ontstaan. Ook is het moeilijk om vast te stellen wanneer de woorden hun taboebetekenis hebben gekregen.

Met behulp van het overzicht van de gebieden waar de woorden vandaan komen, zijn we erachter gekomen dat de reden waarom sommige woorden niet gediftongeed zijn, mogelijk ligt in het feit dat ze uit gebieden komen waar de diftongering niet plaatsvond.

Ten slotte werd een analyse van de woordsoorten en van het aantal syllabes gemaakt. Het bleek dat geen van deze factoren invloed heeft uitgeoefend op de diftongering.

Op basis van het onderzoek kunnen we de volgende conclusies trekken:

- Bijna alle /ü/-woorden in het corpus zijn gediftongeed, en ongeveer de helft van de /i/-woorden zijn gediftongeed.
- Alle woorden in het corpus hebben een bepaalde taboewaarde, maar hoe groot deze taboewaarde is, is veelal subjectief.
- Afgezien van de woorden die altijd al een taboebetekenis hebben gehad (zoals *tiet*), is het in het algemeen onzeker wanneer de woorden hun taboebetekenis hebben gekregen. Met andere woorden: we kunnen niet bepalen in hoeverre de betekenissen die we nu als taboe beschouwen, in de tijd voor de diftongering reeds taboe waren.

Voordat we bepalen of de hypothese van Camiel Hamans falsifieerbaar is, zullen we hieronder zijn hypothese samenvatten en er aan toevoegen wat ons onderzoek heeft aangetoond:

- 1) Hamans zegt dat taboewoorden niet gediftongeed zijn. Ons onderzoek heeft echter duidelijk gemaakt dat sommige woorden met een bepaalde taboewaarde wel gediftongeed zijn (de /ü/-woorden zelfs bijna allemaal).

- 2) Hamans zegt dat taboewoorden de diftongering niet hebben ondergaan omdat ze minder frequent waren dan woorden die geen taboewaarde hebben. Dit had volgens hem tot gevolg dat ze buiten het bereik van het proces van lexicale diffusie, waardoor de diftongering zich verspreidde, zijn gebleven. Daarentegen zijn woorden zonder taboebetekenis wel gediftongeerd omdat ze frequenter waren. Als voorbeeld noemt hij het woord *schijt* dat volgens hem vroeger geen grote taboewaarde had omdat het met ontlasting samenhangt en niet of nauwelijks met seks. De hoge frequentie fundeert Hamans op de grote hoeveelheid samenstellingen die op basis van het woord *schijt* gevormd kunnen worden.

Uit ons onderzoek blijkt echter dat de samenstellingen die Hamans noemt, alleen in het WNT te vinden zijn, maar niet in het ONW, VMNW of MNW. Op basis hiervan kunnen we aannemen dat de samenstellingen niet uit de periode voor de diftongering afkomstig zijn. Dit betekent dat de grote hoeveelheid samenstellingen niet als argument kan dienen voor een hoge frequentie van het woord *schijt* voor de diftongeringperiode.

- 3) Hamans noemt als voorbeelden van de niet-gediftongeerde taboewoorden onder andere *piemel*, *piesen*, *piel* en *tiet*. De eerste twee woorden zijn echter te laat ontstaan, dus ze hebben waarschijnlijk geen kans gehad om gediftongeerd te worden. *Tiet* is ondanks de te late datering (het werd pas in de 16^e eeuw opgenomen) mogelijk al een paar eeuwen vroeger ontstaan, zoals het Engelse equivalent. Bij het woord *piel* is de datering niet zo duidelijk want het wordt in sommige bronnen historisch gezien als een variant van *pijl*, terwijl het in andere bronnen te jong lijkt te zijn. In elk geval bestaat er in het *Erotisch Woordenboek* ook een gediftongeerde variant van, namelijk het woord *pijl* dat dezelfde taboebetekenis heeft ('mannelijk geslachtsdeel').

We concluderen dat de hypothese van Hamans om bovenstaande redenen verworpen kan worden, maar alleen onder de voorwaarde dat de woorden van ons

corpus een aantoonbare taboewaarde hebben en dat ze deze hebben verworven voordat de diftongering werd voltooid.

5.2. Suggesties voor verder onderzoek

Om meer significante resultaten bij de diftongeringanalyse te krijgen, is het nodig om meer taboewoorden met de fonemen /i/ en /ei/ te verzamelen. Ook verdere uitbreiding van het onderzoek met de fonemen /u/ en /ɔu/ (dus woorden met de spelling ‘oe’, ‘ou’ en ‘au’ – zie paragraaf 2.1.2.) zou kunnen helpen om de problematiek van de diftongering van taboewoorden duidelijker te maken.

Ook een dieper onderzoek naar de oorsprong van sommige afgeleide en samengestelde woorden is nodig. Men zou kunnen proberen op te zoeken wanneer deze woorden zijn ontstaan op basis van andere talen, zoals we het bij het woord *tiet* in hoofdstuk 3.2.1. hebben gedaan.

Ten slotte zou een onderzoek uitgevoerd moeten worden waarin men de uitspraak van de woorden in de verschillende gebieden zou analyseren zodat er bepaald kan worden welke woorden met de spelling ‘ij’ als /i/ worden uitgesproken (zoals het voorbeeld van het woord *dijk* in paragraaf 4.5.3. dat in Zeeland als /dik/ wordt uitgesproken of het woord *piel* dat volgens Hamans een dialectische uitspraak van het woord *pijl* is). Dit onderzoek zou meer licht kunnen werpen op de diftongering van de woorden en zou meer significante resultaten kunnen opleveren.

6. RESUMÉ

V této diplomové práci jsme se zabývali problematikou diftongizace slov s tabuizovaným významem. Diftongizace je pojem, kterým se označuje změna ze samohlásky (monoftongu) na dvojhlásku (diftong). Tato změna se v nizozemštině odehrála na přechodu mezi střední a novou nizozemštinou a spočívá ve změně ze samohlásek /i/, /ü/ a /u/ na dvojhlásky /ei/, /Äü/ a /Du/. Ne ve všech oblastech Nizozemí však tato hlásková změna proběhla a ne všechna slova měla možnost touto změnou projít. Především sloučeniny, slova zvukomalebná a slova, která mají určitý expresivní význam, se nediftongizovala.

V souvislosti s tím zformuloval vysokoškolský učitel z Leidenu Camiel Hamans hypotézu, že slova s tabuizovaným významem se diftongizovala, jelikož byla méně frekventovaná, a proto neměla možnost touto změnou projít. Lexikální difúze, díky které hláskové změny postupují ze slova na slovo, totiž v případě těchto slov kvůli jejich nízké frekvenci nebyla dostatečně úspěšná.

Cílem práce bylo ověřit Hamansovu hypotézu a rozšířit jeho výzkum, při kterém použil poměrně malý počet slov s tabuizovaným významem. Podle vlastní definice slova tabu, kterou jsme na základě teoretických poznatků o slovech s tabuizovaným významem vytvořili, jsme sestavili korpus 91 tabuizovaných slov, která jsme vybírali podle několika kritérií. Jednalo se o nizozemská slova, která obsahují jeden z těchto fonémů: /i/, /ü/ (ne však před hláskou *r*, jelikož v takových případech diftongizace neproběhla – ze slova *mier* se nikdy nestalo *mijr*), /ei/ nebo /Äü/. Nejstarší atestace slova nesměla být po roce 1500 z toho důvodu, že nejdůležitější období procesu diftongizace spadá do 16. a 17. století.

Na těchto slovech jsme zkoumali, kolik se jich diftongizovalo, zkoumali jsme přízvuk, sémantiku, původ slov a vytvořili jsme také přehled slovních druhů a počtu slabik. Analýza ukázala, že některá tabuizovaná slova se navzdory Hamansově hypotéze diftongizovala, že vysoká produktivita slov nutně nevypovídá o jejich vysoké frekvenci před obdobím procesu diftongizace a že nejstarší atestace slov, která Hamans ve svém výzkumu používá, pocházejí až z doby po roce 1500, čímž jsme došli k závěru, že jeho hypotézu lze vyvrátit.

7. SUMMARY

The subject of this diploma thesis was diphthongization of taboo words. Diphthongization in Dutch means the phonetic change from monophthongs /i/, /ü/ and /u/ to diphthongs /ei/, /Λü/ a /ɔu/ respectively. This change took place between the Middle and New Dutch, but not in all the areas of the Netherlands. Also, not all the words had the chance to undergo diphthongization.

In this context, Camiel Hamans, a docent at the Leiden University, formulated a hypothesis that taboo words did not undergo diphthongization because of their low frequency. Owing to their low frequency, lexical diffusion, the process through which the phonetic changes spread from one word to another, was not successful enough in the case of these words.

The aim of this thesis was to verify Hamans' hypothesis and extend his research, where he obviously used too few words. We put together a corpus of 91 Dutch words, according to our own definition of a taboo word that we created, drawing on theoretical knowledge about words with a taboo meaning. The words had to meet a number of criteria. They had to include one of the phonemes /i/, /ü/ (but not in front of *r* because in those cases, the diphthongization did not work), /ei/ or /Λü/. The oldest attestation of the words could not be from before the year 1500, because the most important period for diphthongization was the 16th and 17th century.

We examined different aspects of these words. We tried to find out how many words underwent diphthongization, and we were studying the stress, semantics and origins, and made an overview of the word classes and the number of syllables. The research has shown that some taboo words did undergo the diphthongization process, contrary to Hamans' hypothesis, and that the high number of compounds formed by the words does not necessarily mean that the word was frequent at the time before the diphthongization took place. We also found out that the oldest attestations of the words Hamans uses in his research are not from before the year 1500. All these conclusions confirmed that Hamans' hypothesis is refutable.

8. BRONVERMELDING

1. Asher, R. E. e. a. (red., 1994): *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford/New York/Seoul/Tokyo: Pergamon Press Ltd.
2. Bree, C. van (1987): *Historische grammatica van het Nederlands*. Dordrecht: Foris Publications. Beschikbaar op: <http://www.dbnl.org/tekst/bree001hist02_01/index.php>
3. Bree, C. van (1996): *Historische taalkunde*. Leuven/Amersfoort: Acco. Beschikbaar op: <http://www.dbnl.org/tekst/bree001hist01_01/>
4. Broek, M. A. van den (2000): *Alcoholisch Spreekwoordenboek*. Amsterdam/Antwerpen: L. J. Veen.
5. Caenegem, R. C. van, Groenman, S. (red., 1979–84): *Grote Winkler Prins: Encyclopedie in 25 delen*. Amsterdam: Elsevier.
6. Cohen, A., Ebeling, C. L., Fokkema, K., Holk, A. G. F. van (1961): *Fonologie van het Nederlands en het Fries*. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
7. Coster, Mark de (2007): *Groot scheldwoordenboek: Van apenkont tot zweefteef*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
8. Crystal, D. (2007): *Words, words, words*. Oxford: Oxford University Press.
9. Duinhoven, A. M. (red., 1998): 'Karel ende Elegast'. In: Instituut voor Nederlandse Lexicologie (samenstelling en redactie), *Cd-rom Middelnederlands*. Den Haag/Antwerpen: Sdu Uitgevers/ Standaard Uitgeverij. Beschikbaar op: <http://www.dbnl.org/tekst/_kar001kare01_01/_kar001kare01_01_0001.php>
10. Grepl, M. e. a. (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny.
11. Haeringen, C. G. van (1927): 'Relict of ontlening?'. In: *De Nieuwe Taalgids*, jrg. 21, p. 132–141.
12. Hamans, C. (1979): 'Waarom is piel geen pijn geworden'. In: *Glott – Leids Taalkundig Bulletin*, jrg. 2, p. 57–73.
13. Heestermans, H. (red., 1928): *Erotisch Woordenboek*. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.
14. Heestermans, H. (1989): *Luilebol – Het Nederlands scheldwoordenboek*. Amsterdam: Thomas Rap.
15. Horst, J. van der, Marschall, Fred (2000): *Korte Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
16. Janssens, G. (2005): *Het Nederlands vroeger en nu*. Leuven: Acco.
17. *Karel ende Elegast*, Tekst in context (1997). Amsterdam: Amsterdam University Press.
18. Schampheleire, W. de (1986): *De techniek van de enquête. Een inleiding*. Leuven/Amersfoort: Acco.
19. Schönfeld, M. (1970): *Historische grammatica van het Nederlands*. Zutphen: N.V. W.T. Thieme & Cie. Beschikbaar op: <http://www.dbnl.org/tekst/scho074hist01_01/>

20. Sijs, N. van der (2005): *De geschiedenis van het Nederlands in een notendoop*. Amsterdam: Bert Bakker.
21. Sterkenburg, P. G. J. van (1997): *Vloeken: Een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie*. Leiden.
22. Swildens, J. H. (1781): *Vaderlandsch A–B boek voor de Nederlandsche jeugd*. Amsterdam: Holtrop. Beschikbaar op: <http://www.dbnl.org/tekst/swil002vade01_01/>
23. Toorn, M. C. van den e.a. (red., 1997): *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Amsterdam University Press. Beschikbaar op: <http://www.dbnl.org/tekst/toor004gesc01_01/>
24. Verhoeven, G. (1974): 'Onregelmatigheid van klankveranderingen, als gevolg van lexicale geleidelijkheid.' In: *Spektator*, jrg. 4–1, p. 29–41.
25. Vooy, C. G. N. de (1967): *Nederlandse spraakkunst*. Groningen: J.B. Wolters. Beschikbaar op: <http://www.dbnl.org/tekst/vooy001nede01_01/>
26. Wal, M. van der, Bree, C. van (1992): *Geschiedenis van het Nederlands*. Utrecht: Het Spectrum.
27. Zuidinga, R.–H. (1993): *Sexicon – sexuele taalgids voor de jaren '90*. 's-Gravenhage: BZZTôH.

Naslagwerken

28. *Oudnederlands Woordenboek (ONW)*. Beschikbaar op: <<http://gtb.inl.nl/openlaszlo/my-apps/GTB/Productie/HuidigeVersie/src/inlgtb.html?owner=GTB>>
29. *Vroegmiddelnederlands Woordenboek (VMNW)*. Beschikbaar op: <<http://gtb.inl.nl/openlaszlo/my-apps/GTB/Productie/HuidigeVersie/src/inlgtb.html?owner=GTB>>
30. *Middelnederlandsch Woordenboek (MNW)*. Beschikbaar op: <<http://gtb.inl.nl/openlaszlo/my-apps/GTB/Productie/HuidigeVersie/src/inlgtb.html?owner=GTB>>
31. *Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT)*. Beschikbaar op: <<http://gtb.inl.nl/openlaszlo/my-apps/GTB/Productie/HuidigeVersie/src/inlgtb.html?owner=GTB>>
32. *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (cd-rom, 2003). Den Haag: Sdu Uitgevers.
33. Sijs, N. van der (2002): *Chronologisch woordenboek. De ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen*. Amsterdam/Antwerpen: Veen. Beschikbaar op: <http://www.dbnl.org/tekst/sijs002chro01_01/>
34. *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. Beschikbaar op: <<http://www.etymologie.nl>>
35. Heemskerk, J., Zonneveld, W. (2000): *Uitspraakwoordenboek*. Utrecht: Het Spectrum.
36. Coenders, H. (2000): *Kramers Woordenboek Nederlands*. Amsterdam: Elsevier.
37. *Van Dale Groot woordenboek hedendaags Nederlands* (cd-rom, 2002). Antwerpen/Utrecht: Van Dale Lexicografie.
38. *Online Etymology Dictionary*. Beschikbaar op: <<http://www.etymonline.com>>
39. *Woordenlijst Nederlandse taal*. Beschikbaar op: <<http://woordenlijst.org>>

Internetbronnen

40. Havlíková, M.: *Při čurání ve vichřici musí všechno dolů, říká šéfka psího spřežení*
<http://ona.idnes.cz/spolecnost.asp?c=A090325_113146_ona_ony_jup>
41. *Akoestische kenmerken van Nederlandse klinkers in drie Vlaamse regio's*
<<http://www.cnts.ua.ac.be/papers/2002/vb02.pdf>>
42. *Uitspraak Nederlands*
<<http://www.icampus.ucl.ac.be/claroline/document/document.php>>
43. *Tweeklank*
<http://woordenlijst.org/leidraad/lijst_van_vaktermen/tweeklank>
44. *Diphthong*
<<http://s2.ned.univie.ac.at/Publicaties/taalgeschiedenis/nl/diphthong.htm>>
45. *Het ontstaan van de 'ij'*
<<http://www.onzetaal.nl/advies/ontstaanijs.php>>
46. *Metonymie en metafoor*
<<http://www.nederlandsetaalkunde.ugent.be/index.php?id=28&type=file>>
47. *What are informal words*
<http://wiki.answers.com/Q/What_are_informal_words>
48. *Formeel/Informeel*
<<http://taaladvies.net/taal/advies/term/31/>>
49. *Bargoens voor beginners*
<www.voorbeginners.info/bargoens/>
50. *Woordenlijst van belegen woorden*
<www.phrasebase.com/archive2/dutch/neerlandsch-genootschap-voor-het-belegen-woord.html>
51. *Taalkabaal, leuke dingen over taal zoals scheldwoorden, turbotaal, afkortingen en veel meer*
<www.taalkabaal.nl>
52. *Lijst van aandoeningen*
<nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_aandoeningen>
53. *De Geïntegreerde Taalbank (GTB) – over het ONW, VMNW, MNW en WNT*
<gtb.inl.nl/openlaszlo/my-apps/GTB/Productie/HuidigeVersie/src/inlgtb.html?owner=GTB>
54. *Het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) – over het ONW, VMNW, EWN*
<<http://www.inl.nl/nl/afgeronde-projecten/oudnederlands-woordenboek>>
<<http://www.inl.nl/nl/afgeronde-projecten/vroegmiddelnederlands-woordenboek>>
<<http://www.inl.nl/nl/lopende-projecten/etymologisch-woordenboek-van-het-nederlands>>

9. BIJLAGEN

9.1. Corpus taboewoorden

/i/

TABOE- WOORD	GE- BIED	JAAR	AANGETROFFEN SPELLING	FONOLOGIE		MORFO- LOGIE	SEMANTIEK								
				difton- gering	aantal letter- grepen		woord- soort	Betekenis		Domein van taboe					
						oorspronkelijke of zonder taboe		taboe	infor- meel	schel- den	vloe- ken	seks		li- chaam	
		M	V												
<i>BEDRIEGER</i>	Lmb	1240	bedrieghere	-	3	znw	iem. die bedriegt, misleidt	leugenaar		+					
<i>BEGIETEN</i> <i>(de bloementuin ~)</i>	Lmb	1240	beghieten begiten	-	3	ww	door gieten natmaken	geslachtsgemeenschap hebben	+			+	+		
<i>BIECHTEN</i> <i>(de vrouw onder de huik ~)</i>	BrO	1276-1300	biechten	-	2	ww	belijdenis doen van zonden	geslachtsgemeenschap hebben met de vrouw	+			+	+		
<i>BIET</i> <i>(rooie ~)</i>	Lmb	1240	bete	-	1	znw	plant	<i>rooie</i> ~: iem. met rood haar		+					
<i>BIEST</i>	WVL	1270	biest, biest, biist, bijst, bist	-	1	znw	eerste melk na bevalling (alleen met betrekking tot koeien en vrouwen)								+
<i>BRIEF</i>	Nrijn	1201-25	breef, bref, brif, brijf	-	1	znw	geschreven boodschap	vrouwelijk geslachtsdeel	+				+	+	
<i>CONCUBINE</i>	?	1451-1500	konkebijn, concubine	-	4	znw	bijzit							+	
<i>GERIEF</i> <i>(aan zijn ~ komen)</i>	?	1376-1400	gerijf, gerief	-	2	znw	gemak, plezier	orgasme bereiken	+			+	+		

<i>GESCHIEDENIS</i>	Lmb	1240	gheschienesse, gescienesse	-	4	znw	het gebeurde	vrouwelijk geslachtsdeel	+					+	
<i>GRIENEN</i>	Lmb 1240	1170	grinen, grinen, grinan, grijnen	-	2	ww	1. mond vertrekken 2. knorren, huilen (v.dieren)	huilen	+						
<i>GRIEZEL</i> (ook: <i>griezelkamer</i>)	?	1434-1436 (griezelen)	grisel grïseln, grieseln	-	2	znw	1.(rilling van) afkeer, angst 2.afkeerwekkend iem./iets	1. verachtelijk persoon 2. ~kamer: ruimte met sadoma- sochistische toestellen		+				+	+
<i>HYPOCRIET</i>	Lmb	1240	hypocrijt, (h)ipo- crite, (h)ypocrite	-	3	znw	huichelaar			+					
<i>KIEKEN</i>	Vln	1240	kiekijn(kiekin), kieken	-	2	znw	jong van een kip	dom persoon		+					
<i>KRIEK</i> (het voor zijn ~ hebben)	WVL 1279	1191-1200	criec(e), krieck, krieka	-	1	znw	kers	het voor zijn ~ hebben: te veel gedronken hebben	+						
<i>LIEF</i>	BrW 1265- 70	901-1000	lief	-	1	bnw	bemind, aardig	minnaar, minnares						+	+
<i>LIEFDE</i> (~ bedrijven/~ maken)	BrW	1291-1300	lievede, lieuede	-	2	znw	genegenheid	~ bedrijven, ~ maken: geslachtsgemeenschap hebben						+	+
<i>MERRIE</i> (geile ~)	Lmb	701-800	merie	-	2	znw	vrouwtjespaard	geile ~: oversekt meisje		+					+
<i>OLIE</i> (in de ~ zijn)	Lmb 1240	901-1000	olig	-	2	znw	vette vloeistof	in de ~ zijn: stomdronken zijn	+						
<i>OVERVLIEGER</i>	WVL 1285	901-1000 (vliegen)	oueruligen	-	4	znw	ww: zich in de lucht voort- bewegen	znw: vrouwenverleider						+	
<i>PETERSELIE</i>	Lmb	1240	petersilie, peter- celien, pederselle	-	4	znw	gewas	schaamhaar	+					+	+

PIEK (in de betekenis van 'lans')	BrW 1275-76	1275-76	pike	-	1	znw	lans	mannelijk geslachtsdeel	+				+	+
SCHIETEN (huismussen ~)	Zland 1254	901-1000	skietan	-	2	ww	projectiel met werktuig werpen	huismussen ~: geslachts- gemeenschap hebben	+				+	+
SPRIET (lange ~/dunne ~)	BrW	1260-1280	spriet	-	1	znw	spruit van een plant	1. mannelijk geslachtsdeel 2. lange ~/dunne ~: lang en dun persoon	+		+			+
TIET	?	1599	tît, titt, titte	-	1	znw	vrouwenborst, tepel		+					+
VERDRIET (stuk ~)	Lmb	1240	verdriet	-	2	znw	verdriet: last, ongemak	stuk verdriet: treiteraar			+			
VLIEG (een ~ in 't oog hebben)	Nrijn 1220-40	1155	fliega, vlieghe, fliege	-	1	znw	insect	een ~ in 't oog hebben: dronken zijn	+					
WIELEN	WVL 1285	1187 (wiel)	wiel	-	2	ww	znw: kolk	ww: geslachtsgemeenschap hebben					+	+
ZIEKTE (ook: ~ van Heineken hebben)	BrW	1375-1425	siecte	-	2	znw	1.aandoening 2. ~ van Heineken hebben: te veel bier gedronken hebben		+					+
ZIELTJE	Lmb 1200	901-1000 (ziel)	siela, siele, sele, ziela, zijlen	-	2	znw	ziel: geest	zieltje: zielig, meelijwekkend persoon, stumper			+			

TOTAAL 29 woorden

/ei/

TABOE- WOORD	GE- BIED	JAAR	AANGETROFFEN SPELLING	FONOLOGIE		MORFO- LOGIE	SEMANTIEK							
				difton- gering	aantal letter- grepen		woord- soort	Betekenis		Domein van taboe				
						oorspronkelijke of zonder taboe		taboe	infor- meel	schel- den	vloe- ken	seks		li- chaam
		M	V											
<i>BEGIJN</i>	BrN/ OVL	1248-71	beghina, beghine	+	2	znw	kloosterlijke zuster	puriteinse		+			+	
<i>BRIJ</i> (<i>de ~ in het lijf hebben</i>)	?	1276- 1300	brij	+	2	znw	pap	<i>de ~ in het lijf hebben:</i> dronken zijn	+					
<i>DIJK</i>	Zland 1254	893	dik, dic, dijc, dijk, dijch, dyc	+	1	znw	aarden wal	seksueel aantrekkelijke, mooie vrouw	+				+	
<i>HIJGEN</i> (ook: (<i>nek</i>)hijger)	?	1351	higen	+	2 (3)	ww (znw)	kort ademen	1. zwaar ademen van erot. opwinding 2. (<i>nek</i>)hijger: slap persoon, zonder mening; waait met alle winden mee		+			+	+
<i>IJK</i> (<i>aan zijn ~ liggen</i>)	?	1451- 1500	ike	+	1	znw	1. waarmerk, kenmerk 2. handeling van waarmerken	<i>aan zijn ~ liggen:</i> genoeg gedronken hebben	+					
<i>IJKEN</i> (<i>een vaatje ~</i>)	Hol- O	1285	iken	+	2	ww	waarmerken (van maten en gewichten)	<i>een vaatje ~</i> : orgasme bereiken	+				+	+
<i>IJZER</i> (<i>zijn ~ in de koelbak steken</i>)	Nrijn	1220-40	(h)iser, izer, yser, yzer	+	2	znw	een zwaar metaal	geslachtsgemeenschap hebben	+				+	+
<i>KASTIJDEN</i>	Lmb	1240	castiën	+	3	ww	tuchtigen; vermanen	straffen (somasochisme)					+	+
<i>KONIJN</i> (<i>duf/stom ~</i>)	Lmb	1240	conin, conijn, knîñ, knijn	+	2	znw	zoogdier	<i>duf/stom ~</i> : waardeloos persoon		+				

<i>KWIJLEN</i>	?	1440 (kwijl)	quijl	+	2	ww	zever uit de mond laten lopen							+
<i>LIJK</i>	Lmb	1240	lijc, like, tlijc	+	1	znw	1. dood lichaam							+
							2. verachtelijk, waardeloos persoon	+						
<i>NIJPER</i>	?	1360 (nijpen)	nipen	+	3	znw	knellen, kwellen, lichamelijk aanpakken	<i>nijper</i> : meisje van lichte zeden	+				+	
<i>PARTIJ</i>	WVL 1266	1266	partie	+	2	znw	groep	mannelijk geslachtsdeel	+				+	+
<i>PIJ</i> (<i>de ~ vol hebben</i>)	?	1481	pij(e)	+	1	znw	kledingstuk van grove wollen stof (voor monniken)	<i>de ~ vol hebben</i> : te veel gedronken hebben	+					
<i>PIJL</i>	?	1373-76	pīl, pijl, piil	+	1	znw	projectiel voor een boog	mannelijk geslachtsdeel	+				+	+
<i>PIJP</i>	Lmb	1240	pipe	+	1	znw	buis	mannelijk geslachtsdeel	+				+	+
<i>PIJPEN</i>	WVL	1287	pipen	+	2	ww	op de fluit spelen	(een man) seksueel bevredigen	+				+	+
<i>RIJDEN</i>	Nrijn 1220-40	1151-1200	rīdan, riden	+	2	ww	zich voortbewegen (met een voertuig)	geslachtsgemeenschap hebben					+	+
<i>RIJP</i>	Lmb 1240	1100	rīp	+	1	bnw	geschikt voor de oogst	1. huwbaar (van een meisje) 2. ervaren in liefde (van een vrouw)						+
<i>RIJZEN</i>	WVL	1285	risen	+	2	ww	zich oprichten	omhooggaan (van het mannelijk geslachtsdeel)					+	
<i>SCHIJTEN</i>	?	1190	skītan, schiten	+	2	ww		poepen	+					+
<i>SPIJKER</i>	Hol-O 1284	1130-61	spikere, spiker	+	2	znw	nagel	lang en dun persoon		+				

<i>STIJF</i>	Lmb	1240	stive, stiuē	+	1	bnw	moelijk buigbaar	hard, in erectie				+		
<i>STIJVEN</i>	Lmb	1240	stiven, stjuen	+	2	ww	stijf maken/stijf worden	geslachtsgemeenschap hebben	+			+	+	
<i>STRIJKEN</i> (ook: <i>strijk liggen</i>)	Nrijn	1250	striken(e)	+	2	ww	met de hand glad maken	geslachtsgemeenschap hebben	+			+	+	
<i>VERSLIJTEN</i>	BrW	1265-70	versliten	+	3	ww	door het gebruik gaandeweg afnemen, slijten	een vrouw beslapen, gebruiken	+			+	+	
<i>VIJG</i> (ook: <i>paardevijs</i>)	Lmb 1240	1100	figa vige, vige	+	1	znw	eetbare, zoete vrucht	1. ook <i>paardevijs</i> : dom persoon 2. vrouwelijk geslachtsdeel	+	+			+	+
<i>VRIJEN</i>	BrW 1265-70	1240	vriēn	+	2	ww	minnekozen	geslachtsgemeenschap hebben					+	+
<i>WIJDEN</i>	Lmb 1200	901-1000	wīen	+	2	ww	zegenen (met wijwater)	geslachtsgemeenschap hebben	+				+	+
<i>WIJF</i>	Lmb 1200	1100	wīf, wijf	+	1	znw	vrouw, echtgenote	1. vrouw (minachtend, pejoratief) 2. prostituee, lichtevrouw		+				+
<i>WIJZER</i>	Lmb	1240	wiser(e), viser	+	2	znw	1. iets dat wijst 2. rechter	mannelijk geslachtsdeel	+				+	+
<i>WRIJVEN</i>	Lmb	1240	wriuen, wriuen	+	2	znw	ww: strijken	znw: techniek om orgasme te bereiken					+	+
<i>ZWIJN</i>	Nrijn	1220-1240	swijn, swine, swīne, zuijn	+	1	znw	hoefdier	1. vuil, liederlijk persoon 2. (<i>Bargoens</i>): fiets	+	+				

TOTAAL 33 woorden

/ü/

TABOE- WOORD	GE- BIED	JAAR	AANGETROFFEN SPELLING	FONOLOGIE		MORFO- LOGIE	SEMANTIEK								
				difton- gering	aantal letter- grepen		woord- soort	Betekenis		Domein van taboe					
						oorspronkelijke of zonder taboe		taboe	infor- meel	schel- den	vloe- ken	seks M V		li- chaam	
<i>BEDUVELEN/ BEDUIVELEN</i>	Nrijn 1220-40	776-800 (duivel)	diuval, dieuel, du- vel, dievel, duuel	-	4	ww	1. bedriegen 2. (als voltooid deelwoord): door duivel bezeten	+							
<i>VERDUVELD/ VERDUIVELD</i>	Nrijn 1220-40	776-800 (duivel)	verduvelt	-	3	bnw, bw, tw	1. door duivel bezeten, bedorven 2. vervloekt 3. in zeer hoge mate								

TOTAAL 2 woorden

/Λü/

TABOE- WOORD	GE- BIED	JAAR	AANGETROFFEN SPELLING	FONOLOGIE		MORFO- LOGIE	SEMANTIEK								
				difton- gering	aantal letter- grepen		woord- soort	Betekenis		Domein van taboe					
						oorspronkelijke of zonder taboe		taboe	infor- meel	schel- den	vloe- ken	seks		li- chaam	
		M	V												
<i>BUIL</i> (ook: <i>kanker~</i> , <i>pest~</i>)	?	901-1000	būla, bule, bult(e)	+	1	znw		1. bult 2. <i>kanker~</i> , <i>pest~</i> : verachte- lijk, waardeloos persoon		+					+
<i>DRUIF</i>	WVL 1285	1100	thrūva, druf, druuf, druve	+	1	znw	vrucht van de wijnstok	mal persoon, dwaas		+					
<i>DRUIPER</i>	Lmb 1240	901-1000 (druipen)	drupen	+	2	ww	ww: in druppels neervallen	znw: geslachtsziekte					+	+	+
<i>DUIVEL</i> (ook <i>loop naar de ~</i>)	Nrijn 1220- 40	776-800	diuval, dieuel, du- vel, dievel, duuel	+	2	znw		1. boze geest, Satan 2. <i>loop naar de ~</i> : reactie op een ongewenste opmerking	+						
<i>FLUIM</i>	WVL	1287	fleuma, flegma, fluma	+	1	znw		1. slijm 2. persoon zonder karakter		+					+
<i>KLUIS</i>	BrW 1265- 70	1112	klūsa, cluse	+	1	znw	cel, woning van een kluizenaar	vrouwelijk geslachtsdeel	+					+	+
<i>KRUID</i>	OVL 1236	801-1000	krūt, cruut	+	1	znw	gewas	vrouwelijk geslachtsdeel	+					+	+
<i>KRUIEN</i>	?	1300	krūten, cruden	+	2	ww	een kruiwagen voortduwen	geslachtsgemeenschap hebben	+					+	+
<i>KRUIK</i> (<i>jenever~</i> ; <i>aan de ~ zijn</i>)	Lmb 1240	1164	krūka, cruke	+	1	znw	<i>kruik</i> : vat	<i>jenever~</i> : dronkenlap <i>aan de ~ zijn</i> : alcohol drinken	+	+					

<i>TRUI</i>	?	1477	troye, trôie, treie trôge, troige	-	1	znw	zeug; moerkonijn	lichte vrouw		+				+
<i>UIL</i>	Lmb	1240	ūla, ule	+	1	znw	nachtvogel	dom persoon		+				
<i>VUIL</i> (ook vuilak, vuilerik)	Nrijn 1253	1253	vuul	+	1	bnw	1. tot bederf ondergaan 2. vies, onzedelijk 3. laag, verachtelijk				+		+	+
<i>ZUIGEN</i>	Lmb 1240	1100	sūgan, zughen, sughene	+	2	ww	(met de mond) naar zich toe trekken	(een man) seksueel bevredigen					+	+
<i>ZUIPEN</i>	Lmb	1240	supen	+	2	ww	leegdrinken, slurpen	(onmatig) alcohol drinken	+					

TOTAAL 27 woorden

9.2. Glossarium van gebruikte taboe- en informele woorden

aardappel: <i>verrotte</i> ~	dom en onhandig persoon
bedrieger	leugenaar
beduvelen	1. bedriegen 2. (<i>voltooid deelwoord</i>) door duivel bezeten
begieten	geslachtsgemeenschap hebben
begijn	1. puriteinse
bieb	<i>informeel</i> bibliotheek
biechten: <i>de vrouw onder de huik</i> ~	geslachtsgemeenschap hebben met een vrouw
biest	eerste melk van een zoogdier na de geboorte van een jong
biet: <i>rooie</i> ~	iemand met rood haar
bijbelneuker	saai, lusteloos persoon
bloedworst: <i>bulletje bloedworst</i>	dik persoon
brief	vrouwelijk geslachtsdeel
brij: <i>de ~ in het lijf hebben</i>	dronken zijn
brilsmurf	brildrager
buil <i>kanker~, pest~</i>	1. bult 2. verachtelijk, waardeloos persoon
concubine	vrouw met wie een man leeft zonder met haar gehuwd te zijn
dement	zwak van geest, psychisch achteruitgegaan
diepvrieskip	saai, lusteloos persoon
dijk	seksueel aantrekkelijke, mooie vrouw
dikbil	iemand met dikke billen
dramkont	iemand die blijft aandringen om iets gedaan te krijgen
droogpruim	saai, lusteloos persoon
druif	mal persoon, dwaas
druiper	geslachtsziekte

duivel	1. boze geest, Satan 2. reactie op een ongewenste opmerking
<i>loop naar de ~</i>	
etterpuist	verachtelijk, waardeloos persoon
ezel	dom persoon
fluim	kwal; persoon zonder karakter
fuck	<i>informeel</i> uitroep van woede, irritatie, verontwaardiging, irritatie enz.
gerief: <i>aan zijn ~ komen</i>	orgasme bereiken
geschiedenis	vrouwelijk geslachtsdeel
godverdomme	vloek, verbastering van <i>God verdoeme mij</i>
griezel	verachtelijk persoon
griezelkamer	ruimte met sadomasochistische toestellen
hijgen	1. zwaar ademen van erotische opwinding 2. persoon zonder mening; iemand die met alle winden meewaait
hypocriet	huichelaar – iemand die de valse indruk tracht te wekken
ijk: <i>aan zijn ~ liggen</i>	genoeg gedronken hebben
ijken: <i>een vaatje ~</i>	orgasme bereiken
ijzer: <i>zijn ~ in de koelbak steken</i>	geslachtsgemeenschap hebben
kapstok: <i>aangeklede ~</i>	lang en dun persoon
kastijden	straffen (<i>sadomasochisme</i>)
kieken	dom persoon
kleretyfus: <i>Krijg de ~!</i>	<i>iemand kwaad toewensen</i>
klootzak	verachtelijk, waardeloos persoon; dom, onhandig persoon
klote	uitroep van woede, irritatie enz.
kluis	vrouwelijk geslachtsdeel
konijn: <i>duf/stom ~</i>	waardeloos persoon
kriek: <i>het voor zijn ~ hebben</i>	<i>eufemisme</i> te veel gedronken hebben
kruid	vrouwelijk geslachtsdeel

kruien	geslachtsgemeenschap hebben
kruik: <i>jenever~ aan de ~ zijn</i>	dronkenlap alcohol drinken
kuisheid	maagdelijkheid
kwijlen	zever uit de mond laten lopen
leeghoofd	iemand die niet nadenkt; dom persoon
lief	minnaar/minnares, vrijer
liefde: <i>~ bedrijven/ ~ maken</i>	geslachtsgemeenschap hebben
lijk	1. dood lichaam 2. verachtelijk, waardeloos persoon
luis	verachtelijk, waardeloos persoon
luit	vrouwelijk geslachtsdeel
lul	dom, onhandig persoon
merrie: <i>geile ~</i>	meisje dat te veel in seks geïnteresseerd is
mier	klein persoon
muil <i>houd je ~</i>	<i>informeel</i> mond houd je mond
muis	vrouwelijk geslachtsdeel
nekhijger	<i>zie</i> hijgen
nijper	meisje van lichte zeden
olie: <i>in de ~ zijn</i>	<i>eufemisme</i> stomdronken zijn
oplawaai: <i>iemand een ~ verkopen</i>	iemand een harde klap geven
oplazeren	<i>informeel</i> weggaan
ouwehoer	iemand die steeds zeurt
overvlieger	vrouwenverleider
partij	mannelijk geslachtsdeel
peterselie	schaamhaar
piek	mannelijk geslachtsdeel
pij: <i>de ~ vol hebben</i>	te veel gedronken hebben
pijl	mannelijk geslachtsdeel

pijp	mannelijk geslachtsdeel
pijpen	(een man) seksueel bevredigen
pisbak	1. verachtelijk, waardeloos persoon 2. lichte, zedeloze vrouw
pokken-, pokke-	<i>als eerste lid in samenstellingen slecht, rot- (pokkenweer, pokkepastoor)</i>
pruim	vrouwelijk geslachtsdeel
puist	pukkel, huidgezwel
rijden	geslachtsgemeenschap hebben
rijp	1. huwbaar (van een meisje) 2. ervaren in liefde (van een vrouw)
rijzen	omhooggaan (van mannelijk geslachtsdeel)
rotwif	verachtelijk, waardeloos persoon
ruis: <i>een ~ ophebben</i>	flink gedronken zijn
ruit: <i>een ~ op hebben</i>	behoorlijk dronken zijn
ruiter	man die de geslachtsdaad uitoefent
seniel	door ouderdom afgetakeld
shit	<i>informeel</i> uiting van ergernis, teleurstelling enz.
schieten: <i>huismussen ~</i>	geslachtsgemeenschap hebben
schijten	lichamelijke afvalstoffen uitscheiden via de anus
schuit	<i>schertsend</i> grote schoen
slijmbal	onderkruiper, vleier
snuiver	drugsgebruiker
socio	halfzacht persoon, slappeling
spekbal	dik persoon
spijker	lang en dun persoon
spriet: <i>lange ~/dunne ~</i>	1. mannelijk geslachtsdeel 2. lang en dun persoon
spruit	<i>schertsend</i> kind

stijf	hard, in erectie
stijven	geslachtsgemeenschap hebben
strijken (ook <i>strijk liggen</i>)	geslachtsdaad uitoefenen
stronthommel	verachtelijk, waardeloos persoon
stronthoop	verachtelijk, waardeloos persoon
struisvogel	iemand met een lange hals
tiet	vrouwenborst, tepel
trui	1. liefhebber van alcohol 2. lichte vrouw
trut	domme vrouw
tuig: ~ <i>van de richel!</i>	zeer slecht volk
tyfuslijer	verachtelijk, waardeloos persoon
uil	dom persoon
verdriet: <i>stuk</i> ~	treiteraar – iemand die voortdurend plaagt
verduveld/verduiveld	1. door duivel bezeten, bedorven 2. vervelend, vervloekt 3. <i>informeel</i> in zeer hoge mate
verslijten	een vrouw beslapen, gebruiken
vijg (ook <i>paardevijg</i>)	1. dom, onhandig persoon 2. vrouwelijk geslachtsdeel
vlieg: <i>een</i> ~ <i>in 't oog hebben</i>	<i>eufemisme</i> dronken zijn
vrijen	geslachtsgemeenschap hebben
vuil	1. tot bederf ondergaan 2. vies, onzedelijk persoon 3. laag, verachtelijk persoon
watje	halfzacht persoon; iemand die bang is
wielen	geslachtsgemeenschap hebben
wijden	geslachtsgemeenschap hebben
wijf	1. <i>pejoratief</i> vrouw 2. prostituee, lichte vrouw
wijzer	mannelijk geslachtsdeel
wrijven	techniek om orgasme te bereiken

zeur	iemand die steeds zeurt
ziekte ~ van Heineken hebben	1. aandoening 2. te veel bier gedronken hebben
zieltje	beklagenswaardig (zielig) persoon
zuigen	(een man) seksueel bevredigen
zuipen	(onmatig) alcohol drinken
zweetkut	stinkend, vervelend persoon
zwijn	1. vuil, zedeloos persoon 2. <i>bargoens</i> fiets

Tsjechisch

roštěnka	mooi meisje
----------	-------------

Spaans

huevos	testikels
--------	-----------

Fins

monat	testikels
-------	-----------